

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Навчально-науковий інститут новітніх освітніх технологій
Кафедра фінансів ім. С.І. Юрія

КАХНИЧ ДМИТРО ІГОРОВИЧ

**Фіскальний потенціал малого підприємництва /Fiscal
Potential of Small Business**

спеціальність: 072 - Фінанси, банківська справа та страхування

освітньо-професійна програма - Фіскальне адміністрування

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи ФФам-21

Д.І. Кахнич

Науковий керівник:

к.е.н., доцент, В.А. Валігура

Кваліфікаційну роботу допущено до захисту:

" _____ " _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____ О.П. Кириленко

ТЕРНОПІЛЬ - 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОПОДАТКУВАННЯ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА	6
1.1. Підприємництво як економічна категорія	6
1.2. Організаційно-правові засади оподаткування малого підприємництва.....	15
Висновки до розділу 1	22
РОЗДІЛ 2. ПРАГМАТИЗМ ОПОДАТКУВАННЯ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ	23
2.1. Особливості оподаткування малого підприємництва: фіскально-регулюючий потенціал	23
2.2. Фіскальна роль малого бізнесу в контексті розвитку територіальних громад	31
Висновки до розділу 2	39
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ФІСКАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ	41
Висновки до розділу 3	50
ВИСНОВКИ	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	55

ВСТУП

Актуальність теми. Ринкові відносини в процесі свого розвитку вимагають посилення діяльності в нових структурах, які могли б активно реагувати на зміни економічно-фінансових умов, збільшувати виробництво товарів, продукції та послуг, утворювати нові місця для роботи, відгукуватись оперативно на зміни споживчого попиту. Суб'єкти малого підприємництва частково відповідають даним критеріям. Завдяки впровадженню спрощеної системи оподаткування помітно збільшилася кількість малих підприємств в Україні, що дало змогу збільшити доходи до зведеного та місцевого бюджетів від оподаткування малих підприємств. Мале підприємництво завдяки своїй чутливості до ринку, має здатність змінювати асортимент відповідно до потреб ринку, що потребує незначних капіталовкладень. Тому підтримка малого бізнесу повинна займати важливе значення у розвитку держави.

Процедурам функціонування малого підприємництва, а саме спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності приділяли свою увагу багато науковців та фахівців, зокрема це А. Базилюк, О. Василик, З. Варналій, О. Десятнюк, Ю. Іванов, О. Квасовський, А. Кізима, А. Крисоватий, Д. Серебрянський, В. Сідляр, В. Федосов, С.Юрій та ін.

Якщо брати до уваги те, що Україна сьогодні шукає оптимальну спрощену систему оподаткування, яка б, з однієї сторони, могла забезпечити податковими надходженнями бюджети усіх рівнів, а з іншої - стимулювати економічну активність суб'єктів малого господарювання, важливість наукових досліджень та доробок даної проблеми є беззаперечною.

Мета дослідження. Метою кваліфікаційної випускової роботи є дослідження теоретичних, методичних та практичних особливостей, застосування оподаткування малого підприємництва в Україні та формування орієнтирів його удосконалення з урахуванням сучасних реалій і зарубіжного досвіду.

З оглядну на зазначену мету під час дослідження можна виокремити наступні завдання:

- дослідити категорію «підприємництво», «мале підприємництво»;
- розглянути сучасну характеристику та нормативно-правове забезпечення оподаткування малого підприємництва;
- розглянути прагматику застосування спрощеної системи оподаткування;
- проаналізувати фіскальну ефективність єдиного податку;
- дослідити стимулювання підприємницької діяльності в зарубіжних країнах за рахунок спрощених умов оподаткування;
- визначити шляхи підвищення фіскального потенціалу малого підприємництва в Україні.

Об'єктом дослідження є процес функціонування та оподаткування малого підприємництва.

Предметом дослідження є відносини, що виникають між державою та суб'єктами підприємництва з приводу нарахування і сплати податкових платежів за спрощеною системою оподаткування.

Інформаційна базаю дослідження є нормативно-правова база, що стосується даної теми дослідження, навчальна, енциклопедична й монографічна література, публікації вітчизняних та зарубіжних вчених, статистичні матеріали Державної податкової служби України, Державної казначейської служби і Державної служби статистики, мережа Інтернет.

Методи дослідження. У процесі дослідження використовувались такі методи: історико-системний, індукції, дедукції, абстрагування, аналізу, синтезу та порівняння, систематизації, формалізації; синтезу, конкретизації, узагальнення.

Наукова новизна роботи полягає у теоретичному збагаченні особливостей функціонування системи оподаткування малого бізнесу, ідентифікації її дестабілізуючих факторів на сучасному етапі, систематизації напрямів удосконалення спрощеної системи оподаткування в Україні з урахуванням моніторингу світової практики.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані в даній роботі теоретичні висновки та пропозиції можуть стати основою для

удосконалення діючої практики застосування системи оподаткування малого підприємництва в Україні

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження були апробовані на наступних конференціях:

- збірнику матеріалів Восьмої заочно-дистанційної наукової конференції студентів і молодих вчених «Актуальні питання фінансової теорії та практики» (м. Тернопіль, 2022р.)

- збірник наукових праць кафедри фінансів ім. С.І Юрія «Фінансове забезпечення сталого розвитку». Випуск 2. Тернопіль. 2022.

Обсяг роботи становить 55 сторінок, наведено 15 таблиць, 7 рисунків, 69 літературних та інформаційних джерела.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОПОДАТКУВАННЯ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

1.1. Підприємництво як економічна категорія

Підприємництво є одним із органічних структурних елементів ринкової економіки та найважливішим діючим чинником економічного розвитку суспільства, основою діяльності якого є ринкові методи господарювання.

Ще до сьогодні визначення категорії підприємництва залишається розмитим поняттям. Досліджуючи значну кількість наукових публікацій виявилось, що не має єдиного, чіткого визначення категорії підприємництва, яке б окреслювало його багатовимірні аспекти. Вперше, ще на початку 18 ст., поняття «підприємництво» було сформульовано англійським вченим Річардом Кантільоном, який розглядав підприємця: «як того, хто бере на себе ризик і купує товари за певними поточними цінами та продає за невизначеними цінами в майбутньому» [65].

У подальшому визначення підприємництва багато авторів представляли по різному.

Так А. Маршалл розглядає під підприємництвом: «особливий клас зайнятих людей, завданням яких є за мінімальних затрат забезпечувати максимальне задоволення потреб клієнтів [64].

Інший підхід до даного поняття запропонував Шумпетер Й. (1934), який є одним із перших дослідників підприємництва, назвавши його: «як цілеспрямоване новаторство та проведення нових комбінацій, точніше, яким би не був тип, кожен є підприємцем лише тоді, коли він фактично здійснює нові комбінації, і втрачає цю особливість, як тільки бізнес побудовано, коли напрацьовується звичка керувати ним так, як і інші люди ведуть свій бізнес» [66].

Мабуть, найпоширеніше трактування підприємництва дали Шене С. та Вінкетерман С.: «наукове дослідження того, як, ким і з якими ефектами

відкриваються, оцінюються та використовуються можливості для створення майбутніх товарів і послуг» [67].

Інше трактування підприємництва: «це явна здатність і бажання індивідів самотійно, в командах, всередині та поза існуючими організаціями сприймати і створювати нові економічні можливості та впроваджувати свої ідеї на ринку, в умовах невизначеності та інших перешкод, приймаючи рішення щодо розташування, форми та використання ресурсів та інституцій» [68]. Підприємництво — це «дія людини, яка бере на себе ризик, творчий захід у новий бізнес або той, що відроджує існуючий бізнес» [65].

Однак у наведених визначеннях не враховуються всі аспекти підприємництва, характерні для сучасного рівня економічних і суспільних відносин. У теперішній вітчизняній економічній літературі підприємництво розглядається в різних аспектах. Сучасна вітчизняна наукова спільнота значну увагу звертає не на дослідження самого понятійно-категорійного апарату категорії «підприємництво», а на розв'язання конкретних проблем у певних сферах діяльності.

Із вітчизняних вчених найповніше підприємництво охарактеризував З.С. Варналій: «підприємництво — це самотійна, ініціативна, систематична діяльність господарюючих суб'єктів з виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг, яка здійснюється на власний ризик з метою одержання прибутку або власного доходу» [5].

Також існують інші визначення українських вчених. Так Чернега І.І. вважає, що «підприємництво — це тип господарської поведінки, що ґрунтується на самотійності та незалежності суб'єктів стосовно вибору що, скільки, як, для кого виробляти; на повній відповідальності за прийняті рішення та їх наслідки» [61].

Гутман А.І. у своїй роботі зазначає, що «підприємництво сприяє економії і раціональному використанню всіх ресурсів. Діяльність підприємця нерозривно зв'язана з господарським ризиком. Саме ця обставина є потужним стимулом економії ресурсів, вимагає від підприємця детального аналізу

рентабельності проектів, відповідального ставлення до інвестицій, раціонального витрачання ресурсу, найму робочої сили» [9].

Ретроспективний аналіз трактування категорії «підприємництво» є обов'язково необхідним підґрунтям для ідентифікації його сучасного стану.

Згідно статті 42 Господарського кодексу України, «підприємництво—це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку» [8].

Якщо порівнювати визначення категорії «підприємницька діяльність», котре подане у Господарському кодексі України, з трактуванням його у Законі України «Про підприємництво», то такі риси як самостійність, ініціативність, систематичність і наявність власного ризику в процесі здійснення господарської діяльності залишаються незмінним.

Сьогоднішній стан економіки України привів до активізації проблеми підприємництва, де не ринок, а підприємництво є основним знаряддям динамізму ринкового господарювання, його здатності змінюватися.

Підприємництво, як один із шляхів господарської діяльності, характеризується такими ознаками:

- 1) ініціативністю, яка означає, що підприємець на власний розсуд та без застережень, започатковує свою діяльність відповідно до ринкових потреб;
- 2) систематичністю господарської діяльності, що означає її постійний характер;
- 3) особистим ризиком підприємця;
- 4) метою підприємницької діяльності (одержанті прибуток);
- 5) здійсненням підприємництва під свою майнову відповідальність [61].

Так як підприємництво визначає саме як, що і для кого виробляти, може виконувати ряд взаємопов'язаних функцій, які показані на рис. 1.1.

Виробнича функція означає, що господарська діяльність спрямовується на підвищення ефективності планування та прогнозування виробництва та випуску продукції, а також для підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Ресурсна функція полягає в результативному використанні як матеріальних (земля, праця, природні ресурси, різні засоби виробництва) так і нематеріальних (наукові досягнення, інтелектуальна власність тощо) ресурсів.

Сутність соціальної функції підприємництва полягає у формуванні суб'єктів господарювання, які були б активні, ініціативні та здатні до самостійної господарської діяльності. тобто, має бути зацікавленість у зростанні кількості найманих працівників.

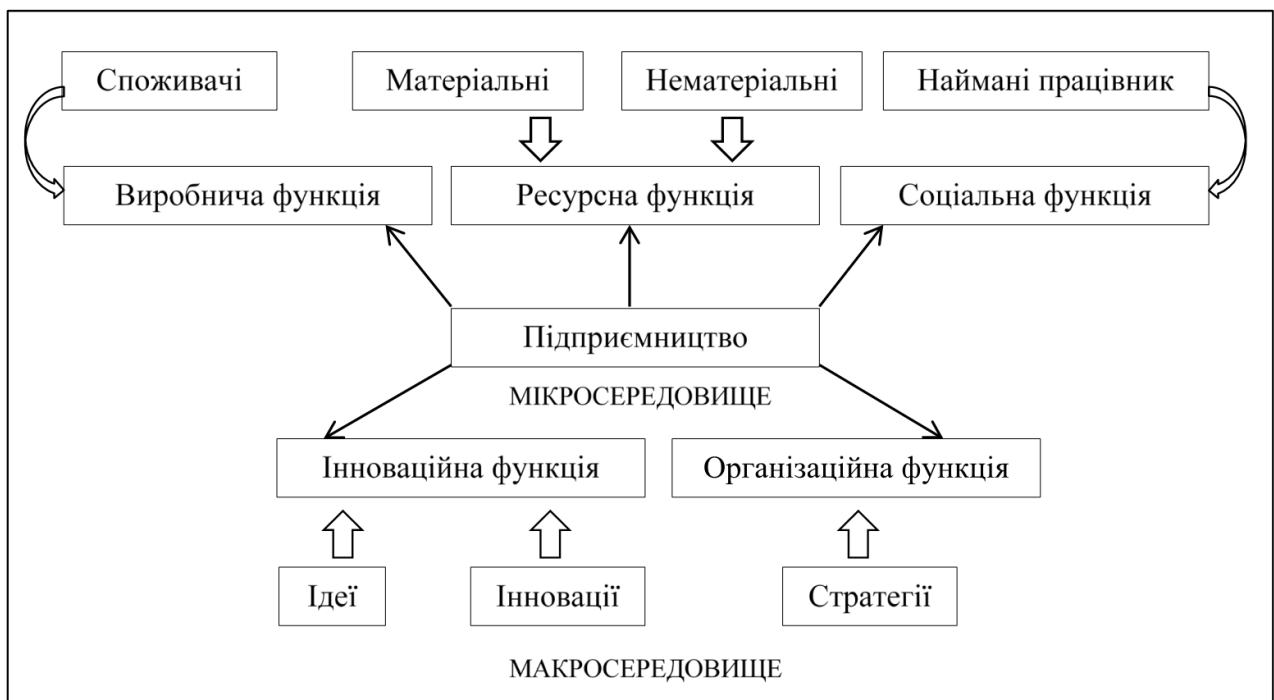

Рис. 1.1. Функції підприємництва [12].

Щодо інноваційної функції підприємництва, то вона вказує на застосування у господарській діяльності різних нових ідей та інновацій. Ця функція спонукає підприємців задля зменшення витрат на виробництво та для збільшення отриманого прибутку, у вдосконалювати наукові розробки, що є головною ціллю підприємницької діяльності.

Організаційна функція полягає в тому, щоб підприємець був здатний прийняти самостійно, правильно та швидко рішення щодо диверсифікації виробництва, для зміни стратегії своєї діяльності.

Функціонування ефективної діяльності суб'єктів господарської діяльності значно залежить від організаційно-інституційного забезпечення,

яке складається із двох основних частин — організаційного та інституційного (рис.1.2).

До суб'єктів, які займаються підприємницькою діяльністю (підприємці) можна віднести:

– громадян України, інших держав, особи без громадянства, не обмежені законом у правоздатності або дієздатності;

– юридичних осіб всіх форм власності, які встановлені Законом України «Про власність»;

– об'єднання юридичних осіб, що здійснюють діяльність в Україні на умовах угоди про розподіл продукції [8].

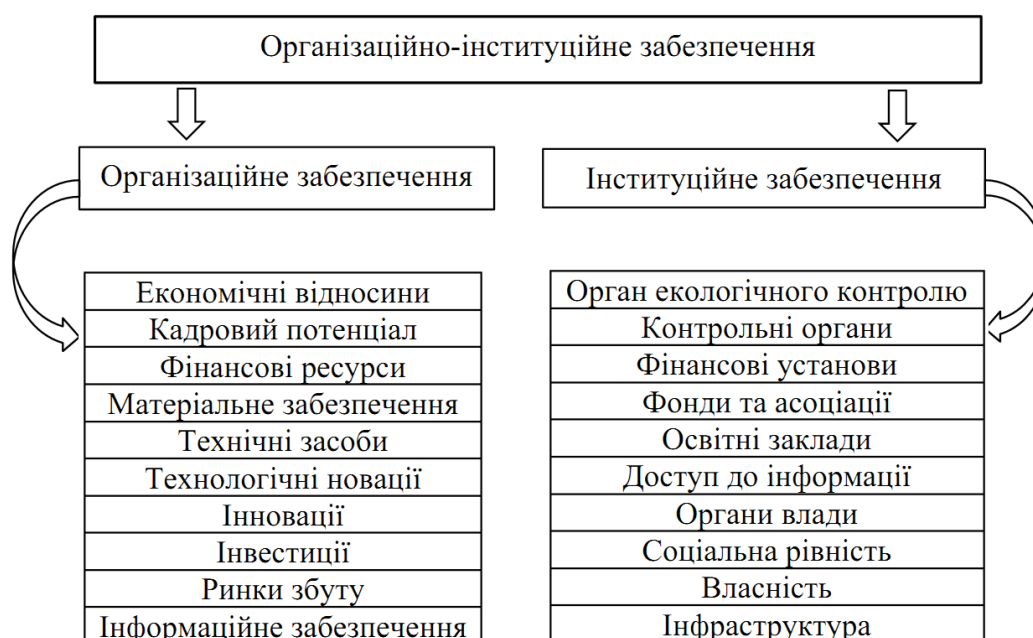

Рис. 1.2. Основні складові організаційно-інституційного забезпечення підприємництва

Джерело: сформовано автором на основі [3; 20]

В Господарському кодексі України суб'єкти господарювання поділяються на мікропідприємства, малі, середні та великі. Такий поділ залежить від розміру, середньої кількості працівників за звітний період (календарний рік) та річного доходу від будь-якої діяльності (табл.1.1.).

Таблиця 1.1

Види суб'єктів господарювання в Україні

Суб'єкт господарювання	Середня кількість працівників, осіб		Річний дохід, млн. євро
Мікропідприємництво	Фізичні особи	<10	<2
	Юридичні особи		
Мале підприємництво	Фізичні особи	<50	<10
	Юридичні особи		
Велике підприємництво	Юридичні особи	>250	>50
Середнє підприємництво	Інше	Інше	Інше

Джерело: сформовано автором на основі [34]

Враховуючи тему та об'єкт нашої роботи варто зосередити увагу на дослідженні малого підприємництва.

Одним з важливих факторів формування повноцінного ринкового середовища, покращення матеріального добробуту людей, вирішення соціальних проблем є розвиток малого підприємництва.

Роль малого бізнесу суттєво посилюється в умовах розвитку сучасного суспільства, що внесло зміни в соціально-економічну функцію цієї форми бізнесу. На сьогоднішній день малий бізнес стає такою ланкою, без якої неможливо забезпечити успішний соціально-економічний розвиток суспільства і зростання ефективності виробництва.

На сьогодні, в умовах кризи, малий бізнес стає надзвичайно важливим для відновлення економіки країни, оскільки він вкрай гнучко і миттєво може відреагувати на зміну кон'юнктури ринку, сприяти розвитку територіальних громад, створювати нові робочі місця, і є значним джерелом податкових надходжень до бюджету. Розглядаючи досвід США, Японії, країн ЄС можна сказати, що малий бізнес безпосередньо впливає на показники розвитку держави, здійснюючи свою діяльність в тих сегментах ринку, де великому бізнесу важко пристосуватися.

Слід зазначити, що критерії малого підприємництва розрізняються поміж країнами, що сильно ускладнює міжнародні порівняння. Деякі дослідники вкладають різний зміст у поняття «підприємництво» та «бізнес», і з цього приводу проходять дискусії про відмінності та подібності цих визначень. Так Й. Шумпетера трактує підприємництво як інноваційну господарську діяльність, а бізнес — будь-яку господарську діяльність.

В Економічній енциклопедії за редакцією Мочерного С.В. наведено наступні визначення понять бізнес і підприємництво: «бізнес (англ. business – справа, діло) – це підприємницька, комерційна чи будь-яка інша діяльність, що не суперечить закону і спрямована на отримання прибутку» [14, с. 723]; «підприємництво – самостійне організаційно-господарське новаторство на основі використання різних можливостей для випуску нових або старих товарів новими методами, відкриття нових джерел сировини, ринків збуту тощо з метою отримання прибутків і самореалізації власної мети» [14, с. 102]. У законодавчих актах використовується термін «підприємництво», тому у нашому розумінні визначення «підприємництво» і «бізнес» є поняттями тотожними.

Також, у закордонних дослідженнях з економічної кон'юнктури терміни «бізнес» і «підприємництво» найчастіше вживаються як синонімічні. Якщо у США терміном «малий бізнес» фактично позначаються як малі, так і середні підприємства, то в європейських країнах і Японії в законодавчих трактуваннях малого бізнесу використовується термін «мале і середнє підприємництво». У статуті Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) дані терміни визначаються так: якщо підприємство має до 19 осіб - це означає дуже малі, від 20 до 90 осіб — як малі, від 100 до 499 осіб — як середні і понад 500 осіб — як великі. Що ж розглядати дані категорії із сторони Євросоюзу, то «мале і середнє підприємництво» включає три види підприємств — мікро-, малі і середні. Визначальними характеристиками в даному випадку є кількість співробітників, обсяг реалізації продукції і підсумок річного балансу.

У багатьох зарубіжних країнах мале підприємництво визначається як сукупність багатьох підприємств, які забезпечують приріст нових робочих місць, сприяючи скороченню безробіття. Адже саме суб'єкти малого підприємництва становлять більше 99% усіх зареєстрованих підприємств в країнах ЄС, США [33; 52]. При цьому в розвинених зарубіжних

країнах мале підприємництво виробляє близько половини ВВП, наприклад, до 60 – 70% у європейських країнах; 50,2% у Польщі; 42,9% в Україні [51].

Однак домінуючим в економіках країн малий бізнес робить навіть не це, а зовсім інші ролі і функції. Зокрема, мале підприємництво створює таку гнучку і стійку економічну систему, яка максимально наближує її до потреб конкретних споживачів. А також одночасно виконує важливу соціальну роль, яка полягає в наданні робочих місць та являється основним джерелом доходу для значних прошарків населення [7].

Окрім цього, суб'єкти малого господарювання виконують надважливу соціальну функцію, а саме – забезпечують робочими місцями населення та професійно навчають. Для малого бізнесу характерно: мобільність, швидкість реагування на потреби і зміни ринку, інноваційність за своїм змістом, здатність пропонувати унікальні товари та послуги, а також є альтернативою найманій праці [48].

І головне являється в тому, що розвиток малого бізнесу є базою для формування середнього класу суспільства, а сплата податків і наповнення державного бюджету сприяє пом'якшенню навантаження на казну і зменшує державні видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення вразливих груп населення.

У всіх економічно розвинених країнах малому підприємництву виявляється різна фінансова та організаційна підтримка, результатом якої є значні поповнення до бюджету, що призводить до ефективного функціонування економіки і високого рівня життя населення.

Малий і середній бізнес є основою європейської економіки і відрізняється тим, що має здатність швидко пристосовуватися як до зовнішніх, так і до внутрішніх змін, при цьому ставати джерелом інноваційного зростання. Якщо за даними на 2018 р. в 28 країнах Європейського Союзу було зареєстровано 25 млн 79 тис. осіб, то на 01.01.2020 р. їх було близько 25,1 млн суб'єктів. 42 % суб'єктів господарювання здійснювали експортні операції як в інші країни ЄС, так і за його межі, де найбільшу частку в експорті посіли технології,

обладнання та промислове виробництво. Найактивнішу експортну діяльність демонструють саме середні європейські компанії. За 2018 рік малий і середній бізнес у країнах ЄС забезпечив 62% валової доданої вартості.

Прикметно, що розглянувши кількість суб'єктів малого підприємництва у країнах ЄС за останні кілька років можна сказати, що вона майже не змінилася, а створювана ними додана вартість зростає помірними темпами. Загальна чисельність зайнятих в сфері малого і середнього бізнесу європейських країн становила 92,8 млн осіб (тобто 72 % зайнятого населення) і це забезпечило 85 % новостворених робочих [44].

Таким чином, результати проведеного дослідження засвідчують, що мале підприємництво є найбільш мобільною частиною економічної системи держави, виконуючи особливо важливі соціальні функції (формування середнього класу суспільства, розвиток людського капіталу, забезпечення гнучкості та стійкості економіки, забезпечення джерел доходів для значних прошарків населення, створення робочих місць і зменшення рівня безробіття, здійснення витрат на утримання персоналу і виплату заробітної плати, зменшення державних видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення вразливих груп населення тощо). При цьому будь які зміни у функціонуванні малих підприємств суттєво позначаються на структурних змінах в економіці, безпеці держави, що підтверджує зростання ролі малого бізнесу у сьогоdnішніх умовах розвитку економіки і соціуму загалом.

Тому малий бізнес слід розглядати як соціальну базу економічних реформ і основу стабілізації економіки у повоєнний час. Завдяки особливостям, а також виявленим позитивним і негативним тенденціям розвитку, складним сьогоdnішнім умовам функціонування під час війни, підприємства малого й мікробізнесу, завдяки своїй вразливості, потребують активного захисту і підтримки з боку держави більше, ніж середні підприємства за допомогою використання тимчасових заходів і програм фінансової (кредитної, податкової, компенсаційної та іншої), інформаційної, інноваційної, консультативної та кадрової підтримки [2].

1.2. Організаційно-правові засади оподаткування малого підприємництва

На сьогодні, в умовах затяжної кризи, малий бізнес є важливою умовою для відновлення економіки країни, оскільки він вкрай гнучкий і миттєво реагує на зміни кон'юктури ринку, сприяє розвитку регіонів, створює нові робочі місця і є значним джерелом податкових надходжень до бюджету.

Чимало економічних чинників впливає на стан і розвиток малого підприємництва. Це в першу чергу взаємоузгоджена та цілісна нормативно-правова база.

Найважливішим нормативно-правовим актом, який регулює діяльність суб'єктів малого підприємництва, є Конституція України [26], відповідно до якої, держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом.

Згідно зі ст. 41 Конституції України, кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Ст. 42 Конституції України проголошує, що: «кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законодавством» [22].

Визначення «мале підприємництво» вперше було введено в чинне законодавство у 1991 році з прийняттям Закону України «Про підприємства в Україні». Цим Законом визначалися категорії малих підприємств відповідно до обсягів господарського обороту і чисельності його працівників залежно від галузі діяльності (незалежно від форми власності): «у промисловості та будівництві – з чисельністю працюючих до 200 чоловік; в інших галузях виробничої сфери – з чисельністю працюючих до 50 чоловік; у науці і науковому обслуговуванні – з чисельністю працюючих до 100 чоловік; у галузях невиробничої сфери – з чисельністю працюючих до 25 чоловік; у роздрібній торгівлі – з чисельністю працюючих до 15 чоловік» [19].

У 1998 Указ Президента України «Про державну підтримку малого підприємництва» змінив стандарти віднесення підприємств до категорії малих.

Так «суб'єктами малого підприємництва були зареєстровані у встановленому порядку фізичні особи, які займаються підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи, а також юридичні особи – суб'єкти підприємництва будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний період не перевищує 50 осіб та обсяг виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за рік не перевищує 1000000 грн.» [39]. При цьому дія цього Указу «не поширювалась на довірчі товариства, страхові компанії, банки, інші фінансово-кредитні та небанківські фінансові установи, а також на суб'єкти підприємницької діяльності, в статутному фонді яких частки, що належать юридичним особам-учасникам та засновникам даних суб'єктів, які не є суб'єктами малого підприємництва, перевищують 25%» [39].

Одночасно цим указом у складі «малих підприємств було виокремлено мікропідприємства – з середньообліковою чисельністю працюючих за звітний період до 10 осіб включно і обсягом виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за рік не більше 250000 грн. Такі мікропідприємства мали право застосовувати спрощену систему оподаткування, обліку та звітності» [39].

У 1998 році, з метою закріплення даного пункту, було підписано Указ Президента України «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва». Цей указ змінив вимоги до спрощеної системи оподаткування та звітності суб'єктів малиго підприємництва. Так, спрощену систему мали право застосовувати: «фізичні особи-підприємці, у яких кількість працівників, включаючи членів їх сімей, не перевищувала 10 осіб, а виручка від реалізації не перевищувала 500000 грн; юридичні особи, у яких кількість працюючих – не більше 50 осіб, а обсяг річної виручки – не більше 1000000 грн.» [41]. Але при цьому не могли скористатись спрощеною системою малі підприємства, які займались виробництвом та реалізацією підакцизних товарів, дорогоцінних металів, гральним бізнесом.

Досить важливі зміни відбулися у 2000 році, коли набрали чинності Закони України від 19 жовтня 2000 року «Про державну підтримку малого

підприємництва» [39] та від 21 грудня 2000 року «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні» [16]. В усіх регіонах країни при місцевих державних адміністраціях створені і діють дорадчі органи - координаційні ради з проблем розвитку малого підприємництва.

Велика кількість чинників, які заважають ефективному розвитку, зокрема, адміністративні бар'єри, відсутність швидкої фінансово-кредитної підтримки, надмірний тиск різних органів влади, обтяжлива система звітності, невпевненість у завтрашньому дні, все це сприяло необхідності прийняття Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні, де виділили основні завдання та напрями Програми (рис. 1.3).

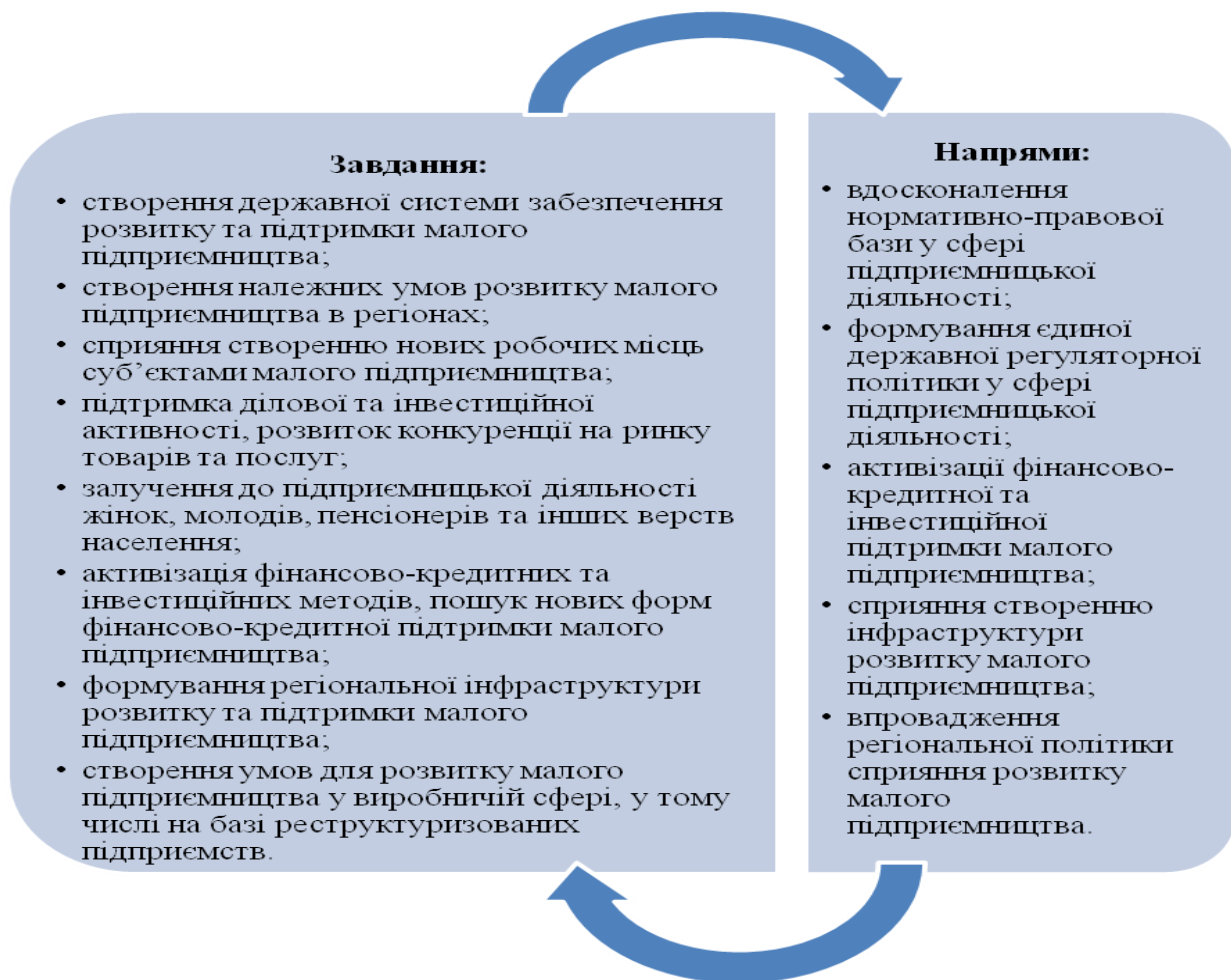

Рис. 1.3 Основні заходи Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні

Джерело: складено автором на основі [16].

Уже в 2003 році було прийнято Господарський кодекс України, який узагальнював норми Законів «Про підприємства в Україні» та «Про державну

підтримку малого підприємництва». Для узагальнення державної політики у сфері малого і середнього бізнесу у 2012 році затверджено Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [40].

На нашу думку, поруч із сутто історичними етапами розвитку податкової системи оподаткування, можна виокремити етапи за роки незалежної України, кожний з яких має свої особливості та зміни у законодавчій базі. Варто розглянути та охарактеризувати кожен із зазначених етапів (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Етапи становлення малого підприємництва в Україні

№ п/п	Період	Характеристика
1	1991-1994 рр.	початок формування державної політики підтримки малого підприємництва, прийняття Верховною Радою УкраїниЗУ "Про підприємництво" від 07.02.1991 р. № 698-ХІІ., утворення Державного комітету України по сприянню малим підприємствам і підприємництву та схвалення Урядом Програми державної підтримки підприємництва
2	1995-1999 рр.	період реформування системи державної підтримки підприємництва, схвалення Кабінетом Міністрів України Концепції Державної політики розвитку малого підприємництва, конституційне закріплення свободи підприємництва та затвердження Урядом Про концепцію державної політики розвитку малого підприємництва оподаткування малих підприємств набирає чинності з 01.01.1999 р. Указом Президента України від 03.07.1998 р. №727/98 "Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва", яким впроваджено альтернативне оподаткування малих підприємств
3	2000-2011 рр.	визнання на рівні державної політики необхідності зменшення державного втручання у підприємницьку діяльність, прийняття Верховною Радою України Законів України "Про державну підтримку малого підприємництва" від 19.10.2000 р. № 2063- III та "Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні" від 21.12.2000 р. № 2157-III
4	з 2011 р	прийняття Податкового кодексу України зумовило наявність розбіжностей між законодавцями та суб'єктами малого підприємництва. Однак, Законом України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності" від 04.11.2011 р. № 4014 до Податкового кодексу було включено новий порядок справляння єдиного податку, який почав діяти з 1 січня 2012 р. для узагальнення державної політики у сфері малого і середнього бізнесу у 2012 році затверджено Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні»

Джерело: складено автором на основі [19; 41, 15, 16, 34, 40]

Впровадження реформ щодо розвитку підприємництва вплинуло на критерії виокремлення малих підприємств, і за сучасних умов господарювання

вони є такими, які були затвердженні у 2012 році (табл.1.3).

Таблиця 1.3

Критерії віднесення підприємств до складу малих, станом на 01.01.2022 р.

Суб'єкт підприємництва	середньооблікова кількість працівників, осіб («наймані працівники»)	Річний дохід, євро	Вид діяльності
Малі підприємства (фізичні та юридичні особи)	до 50	не перевищує 10 млн	будь-який вид діяльності
Мікропідприємства (фізичні та юридичні особи)	до 10	не перевищує 2 млн	будь-який вид діяльності

**Джерело: сформовано за [40]*

Вище викладене дає можливість сформуванню думки, що нормативне затвердження малого бізнесу в економіці держави вплинуло на створення сприятливого бізнес-клімату для розвитку малих підприємств та введення пільгового оподаткування і спрощеного обліку (спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності).

Одним із визначних економічних чинників, який впливає на стан і розвиток малого бізнесу є механізм оподаткування. Тобто спрощена система оподаткування є однією із найдієвіших форм державної підтримки суб'єктів малого підприємництва, що передбачає заміну сплати більшості податків і зборів сплатою єдиного податку.

Спрощена система оподаткування була запроваджена у 1998 р. Указом Президента № 727/98 «Про спрощену систему оподаткування, обліку і звітності суб'єктів малого підприємництва» як спеціальний податковий режим з метою захисту законних інтересів суб'єктів малого підприємництва і як захід щодо їх легалізації. Спрощена система задумувалась не як спосіб платити менше, а як спосіб спростити бухгалтерський і податковий облік. Держава прагнула полегшити роботу тим підприємцям, які мають незначний обсяг господарських операцій або взагалі не ведуть бухгалтерський облік.

Взагалі поняття «спрощена система оподаткування, обліку та звітності» можна трактувати по різному, але суть залишається незмінною. Як визначає п.

291.2 ПКУ, «спрощена система оподаткування, обліку та звітності – це особливий механізм справляння податків і зборів, що встановлює заміну сплати окремих податків і зборів на сплату єдиного податку, з одночасним веденням спрощеного обліку та звітності» [34].

Кожне мале підприємство має право обрати спрощену або загальну систему оподаткування. Спрощена система оподаткування, обліку та звітності передбачає особливий механізм справляння податків і зборів, що встановлює заміну сплати окремих податків і зборів, на сплату єдиного податку, з одночасним веденням спрощеного обліку та складання простої або спрощеної звітності. Наукові дослідження підтверджують як переваги, так і недоліки зазначених систем оподаткування (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Переваги та недоліки систем оподаткування малих підприємств [45]

<i>Система оподаткування</i>	<i>Переваги</i>	<i>Недоліки</i>
Загальна	Відсутність обмежень у видах діяльності та обсягу доходу і кількості працівників; ширша можливість планування та оптимізації оподаткування; розмір сплаченого податку на прибуток прямо залежить від обсягу прибутку за звітний період	Складність адміністрування (суворі вимоги до ведення обліку та складання звітності); високе податкове навантаження, тощо
спрощена	Простота нарахування єдиного податку; спрощене ведення обліку і відносна простота заповнення звітності; звільнення від сплати платником єдиного податку низки податків і обов'язкових платежів; витрати на оплату товарів чи послуг платників єдиного податку – юридичних осіб можуть бути віднесені контрагентами-платниками податку на прибуток на витрати	Базою оподаткування є грошове вираження виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), без вирахування витрат підприємства

На нашу думку, найкращим способом оподаткування малого підприємництва є єдиний податок, так як загальна система оподаткування є незрозумілою й обтяжливою

Вивчення організаційно-правового регулювання розвитку суб'єктів

малого господарювання підтверджує його розбіжність і неврегульованість. Це в свою чергу має суттєвий вплив на обрання ними організаційно-правової форми господарювання та можливість використання спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності. В цьому випадку ПКУ є пріоритетним для обрання суб'єктами підприємництва організаційно-правових форм [1].

Отже, основне призначення спрощеної системи оподаткування є не стільки фіскальним, скільки стимулюючим, що призначене для вирішення соціальних та економічних завдань. Адже ця система поширюється на суб'єктів малого підприємництва, які створюють додаткові робочі місця, тобто сприяють розв'язанню проблеми зайнятості значної кількості населення. Спрощена система оподаткування стимулює підприємницьку активність населення та забезпечує створення інноваційного середовища національної економіки на основі залучення до цього процесу широкого кола громадян. Переваги спрощеної системи оподаткування сприяли реєстрації в Україні значної кількості громадян суб'єктами підприємництва, що дало змогу залучити до офіційного сектору економіки значні фінансові і трудові ресурси.

Висновки до розділу 1

Розглянувши 1 розділ даного дослідження можна констатувати, що підприємництво своє існування почало із створення фінансово-кредитних відносин в державах. Хоча дефеніція «підприємництво» як економічна категорія започаткувалася в середині дев'ятнадцятого століття. Дослідивши поняття даної категорії, ми дійшли висновку, що кожен автор подає своє розуміння, що таке «підприємництво». В Україні дане поняття закріплено в Господарському кодексі.

Малий бізнес, як складова підприємництва, в Україні бере свій початок із 90-х років. Для існування малого підприємництва було прийнято ряд законів, які в процесі свого існування постійно удосконалювалися. На сьогодні всі елементи розвитку суб'єктів малого господарювання, особливо його оподаткування закріплені в Податковому кодексі України.

РОЗДІЛ 2

ПРАГМАТИЗМ ОПОДАТКУВАННЯ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

2.1. Особливості оподаткування малого підприємництва: фіскально-регулюючий потенціал

Одним із основних завдань держави - це спрямувати податкову систему на розвиток малого бізнесу, оскільки він бистро реагує на зміни у кон'юнктурі ринку, не потребує значного стартового капіталу, забезпечує оборотність ресурсів тощо. Можна виділити дві критерії, щоб переконатися, наскільки може бути ефективною система оподаткування в малому бізнесі:

- вона має бути доступною та простою для суб'єктів господарювання;
- а також забезпечити такі податкові надходження, які були б достатніми для виконання державою покладених на неї функцій, що є важливим для місцевого бюджету.

Спрощена система оподаткування – спеціальний податковий режим, запроваджений для зниження податкового навантаження та стимулювання малого підприємництва в Україні [24].

Главою 1 розділу XIV Податкового кодексу України встановлено правові засади застосування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності, а також справляння єдиного податку [34].

Виділяють такі специфічні ознаки єдиного податку, за якими він відрізняється від інших обов'язкових платежів. Такими ознаками є:

- сфера застосування;
- альтернативність;
- системність;
- добровільність сплати [62].

Визначення спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності представлено у Податковому кодексі України (ПКУ) – це «особливий механізм

справляння податків і зборів, що встановлює заміну сплати окремих податків і зборів на сплату єдиного податку в порядку та на умовах, визначених ПКУ, з одночасним веденням спрощеного обліку та звітності» (ст. 291 ПКУ) [34]. До таких підприємств відносяться чотири групи суб'єктів малого підприємництва, які є платниками єдиного податку і мають обмеження щодо чисельності найманих працівників, обсягом доходу протягом року, видами господарської діяльності (табл. 2.1).

Таблиця 2.1
Платники єдиного податку станом на 01.01.2021 р

Критерії	1 група	2 група	3 група	4 група
Хто може скористатися	Фізичні особи		Фізичні особи-підприємці, Юридичні особи	Сільськогосподарські товаровиробники, у яких частка сільськогосподарського товаровиробництва більше 75%
Максимальне число найманих працівників	Не використовується праця найманих працівників	Не використовують, або які перебувають у трудових відносинах не більше 10 осіб	Необмежена кількість	Згідно ПКУ необмежено
Обсяг доходу протягом календарного року	300 тис. грн	1,5 млн грн	5 млн грн	Згідно ПКУ необмежено
Види господарської діяльності	Роздрібний продаж товарів з торгівельних місць на ринках; надання побутових послуг населенню	Надання послуг (у т.ч. побутових) платникам єдиного податку та населенню; створення або продаж товарів; діяльність у сфері ресторанного господарства	Будь-які крім заборонених для спрощеної системи оподаткування	Сільськогосподарське товаровиробництво

*Джерело: сформовано за [34]

Отже, до суб'єктів малого господарювання належать лише ті платники єдиного податку, які придержуються критеріїв стосовно кількості працівників – до 50 осіб та річний дохід до 10 млн євро. Якщо брати до уваги затверджених чотири групи – це платники єдиного податку: беззастережно 1 та

2 груп, з дотриманням правила «кількості працівників» до 50 осіб – 3 групи, і з дотриманням обох критеріїв (кількості працівників до 50 осіб та річного доходу до 10 млн. євро) – 4 групи.

Проте за організаційно-правовою формою суб'єкти малого бізнесу діляться на фізичних осіб – підприємців та юридичних осіб (товариства, приватні підприємства, фермерські господарства тощо). До 4 групи платників єдиного податку відносять сільськогосподарські товаровиробники і ними можуть бути тільки юридичні особи. До платників єдиного податку 3 групи, які можуть займатися сільськогосподарською діяльністю, відносяться як фізичні, так і юридичні особи. Але для них існує обсяг доходу з обмеженням до 5 млн грн.

Ставки єдиного податку встановлюються на кожен рік, виходячи із Закону України «Про державний бюджет України», де враховується прожитковий мінімум для працездатних осіб, а також мінімальна заробітна плата. В таблиці 2.2 показано ставки єдиного податку за групами у 2021р.

Таблиця 2.2

Ставки єдиного податку за групами у 2021р

Система оподаткування	Єдиний податок	ЄСВ (22% від мінімальної заробітної плати)	ПДФО (податок на доходи фізичних осіб)	Військовий збір	Всього за місяць:
1 група єдиного податку	227 грн (до 10% від ПМ)	1320 грн	не сплачується	не сплачується	1547 грн
2 група єдиного податку	1200 грн (до 20% від МЗ)	1320 грн	не сплачується	не сплачується	2520 грн
3 група єдиного податку (без ПДВ)	5% від доходу	1320 грн	не сплачується	не сплачується	1320 грн +5% від доходу
3 група єдиного податку (з ПДВ)	3% від доходу + 20% ПДВ	1320 грн	не сплачується	не сплачується	1320 грн +3% від доходу +20% ПДВ
4 група єдиного податку	сільськогосподарські товаровиробники з часткою с/г товаровиробництва за попередній податковий рік дорівнює або перевищує 75%. Ставка залежить від виду земельної ділянки 0,19–6,33% бази оподаткування				
За найманого працівника	не сплачується	1320 грн (22% від окладу)	1080 (18% від окладу)	90 грн (1,5% від окладу)	2490 грн

Охарактеризувавши критерії платників та ставки єдиного податку перейдемо до його фіскальної ролі.

На фіскальну ефективність єдиного податку впливають такі показники: кількість суб'єктів малого підприємництва; питома вага єдиного податку серед доходів Зведеного бюджету в порівнянні із такими податками як податок на прибуток, податок на додану

вартість, податок на доходи фізичних осіб, податкове навантаження на платника єдиного податку тощо.

Проаналізувавши надходження єдиного податку до Зведеного бюджету України (табл.2.3), ми можемо відзначити низьку фіскальну ефективність даного податку, що є одним із основних недоліків спрощеної системи. Внаслідок чого податок на прибуток та ПДФО становить набагато більший відсоток у Зведеному бюджеті України, ніж єдиний податок.

Таблиця 2.3.

Структура доходів Зведеного бюджету України

Показники		2017	2018	2019	2020	2021
Податок на прибуток підприємства	млн. грн	73396,8	106182,3	117316,8	118471,8	163844,5
	%	7,22	8,97	9,10	10,4	11,3
ПДВ	млн. грн	63450,4	79130,9	88929,8	126486,6	155774,8
	%	6,24	6,68	6,89	11,1	10,7
ПДФО	млн. грн	185686,1	229900,6	275458,5	295107,3	349785,5
	%	18,26	19,41	21,36	25,9	24,1
Єдиний податок	млн. грн	24083,4	29564,2	35270,2	38030,9	46282,5
	%	2,37	2,50	2,73	3,3	3,2
Податкові надходження зведеного бюджету	млн. грн.	828158,8	986348,5	1070321,8	1136687,2	1453804,1

*Джерело: сформовано за [11]

Вищенаведену тезу було виведено внаслідок аналізу структури зведеного бюджету за останні 5 років (табл.2.3) де чітко видно, що єдиний податок складав 2,37% у 2017 році до 3,2% у 2021 році усіх надходжень, у той час як податок на прибуток становив відповідно 7,22 та 11,3%.

Отже, підприємства, які перебувають на загальній системі оподаткування приносять левову частину податкових надходжень державі. Хоча, як ми бачимо з рис.2.1, все більше представників малого бізнесу реєструються для здійснення діяльності на засадах спрощеної системи оподаткування.

На нашу думку, таке збільшення суб'єктів, які заняті в малому бізнесі пов'язано з переходом представників підприємств та середнього бізнесу до спрощеної системи оподаткування, які виявили переваги даної системи, що

полягає у наданні додаткових преференцій підприємцям, що на початковій стадії ведення господарської діяльності не володіють додатковим обсягом фінансових ресурсів.

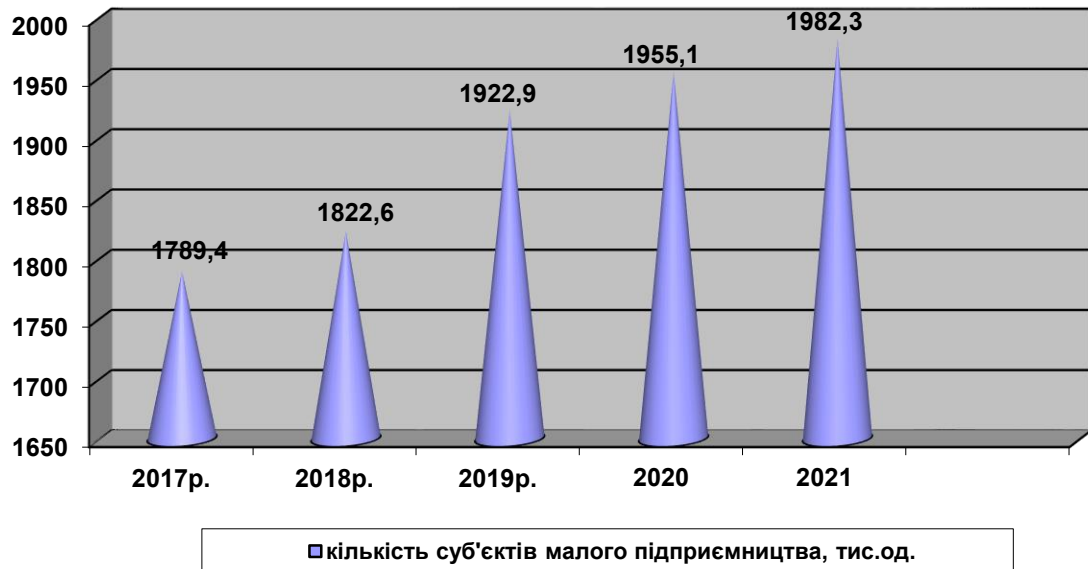

Рис.2.1. Кількість суб'єктів, які заняті в малому бізнесі

**Джерело: сформовано за [33]*

Одним із прикладів податкових переваг для суб'єктів малого підприємництва є, в першу чергу, позбавлення обов'язку сплачувати ряд податків: податок на прибуток підприємств; податок на додану вартість, окрім платників єдиного податку 3-ї групи, які прийняли рішення сплачувати ПДВ та платників 4-ої групи єдиного податку; земельний податок, крім земельного податку за земельні ділянки, що не використовуються платниками єдиного податку першої – третьої груп для провадження господарської діяльності та платниками єдиного податку четвертої групи для ведення сільськогосподарського виробництва; рентну плату за спеціальне використання води платниками 4-ї групи. Також це спрощена процедура та порядок реєстрації платника податку; можливість переходу на сплату єдиного податку з початку будь-якого кварталу; простота нарахування єдиного податку; спрощене ведення обліку, розрахунків, пов'язаних із визначенням сум податків та відносно спрощення заповнення звітності, в тому числі з урахуванням Положень бухгалтерського обліку тощо [23].

Також спрощується система адміністрування для суб'єктів господарювання й відповідно зменшується небезпека можливого порушення правил.

Також нам варто розглянути ще один показник, який впливає на фіскальну роль єдиного податку. Це податкове навантаження на суб'єктів малого бізнесу.

На думку Дмитріва В.І. «основною перевагою спрощеної системи оподаткування є ефективне сприяння мінімізації податкового зобов'язання платників. Існує велика різниця суми податків з однакового доходу платників, що застосовують різні системи оподаткування. Це є значною перевагою для платників єдиного податку і задовольняє їх інтереси, проте ставить під сумнів виконання принципу соціальної справедливості, так як фізичні особи, діяльність яких практично не відрізняється і вони мають приблизно однаковий рівень доходу зобов'язані сплачувати кардинально різні суми податкового зобов'язання» [10]. Також він стверджує, що: «Крім цього, спрощена система оподаткування сприяє зниженню податкового навантаження на оплату праці. Це вигідно для суб'єктів господарювання, чого не скажеш про ефект для держави. Така перевага дозволяє створювати різноманітні механізми уникнення від оподаткування. Поширюється явище «зарплати в конвертах». Це суперечить повноті нарахування та сплати податків, що негативно відображається на дохідній частині бюджетів держави» [10].

Порівнявши показники у табл.2.4 ми можемо побачити, що у 2021 році відбулось збільшення податкового навантаження як у частині сплати єдиного податку, так і єдиного соціального внеску. На це вплинуло два фактори: це збільшення прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати. Якщо розглядати утримання із заробітної плати, то там також відбулось збільшення розміру сплати податку на доходи фізичних осіб і військового збору за рахунок збільшення мінімальної заробітної плати. Розмірі доходу, який отримує підприємець також є чинником впливу на розмір податкового навантаження у частині єдиного податку і зрозуміло, що чим більший його розмір, тим більша буде сума єдиного податку, яку він заплатить. На практиці до такого

негативного явища у діяльності підприємців це призводить, як зниження оборотів, що класифікується як ухилення від сплати податків.

Таблиця 2.4.

Порівняльна характеристика податкового навантаження на мале підприємництво у 2020 і 2021 році

Показники податкового навантаження	Роки	
	2020/(з 01.09.2020)	2021/(з 01.12.2021)
1 група		
Єдиний соціальний внесок «за себе»	1039,06 грн	1320 грн.
	1100,00 грн (з 01.09.2020)	1430 грн. (з 01.12.2021)
Єдиний податок	210,20 грн	227 грн.
Разом за ФОПа за місяць	1249,26 грн.	1547 грн.
	1310,20	1657 грн.
2 група		
Єдиний соціальний внесок «за себе»	1039,06 грн	1320 грн.
	1100,00 грн	1430 грн
Єдиний податок	944,60 грн.	1200 грн.
Разом за ФОПа за місяць	1983,66 грн.	2520 грн.
	2044,60 грн.	2630 грн.
3 група		
Єдиний податок	5% (3% +ПДФ)доходу	5% (3% +ПДФ)доходу
ЄСВ за «себе»	1039,06 грн	1320 грн.
	1100,00 грн	1430 грн
Разом за ФОПа (за місяць)	1039,06грн.+єдиний податок	1320 грн.+ єдиний податок
	1100,00грн.+єдиний податок	1430 грн.+ єдиний податок
Утримання із заробітної плати		
Військовий збір	70,85 грн.	90 грн.
	75,00	97,5 грн.
ПДФО	850,14 грн.	1080 грн.
	900,00 грн.	1170 грн.
Нарахування на заробітну плату		
Єдиний соціальний внесок	1039,06 грн	1320 грн.
	1100,00 грн	1430 грн.
Разом утримання і нарахування	1960,05 грн.	2490 грн.
	2075,00	2697,5,5 грн.

З позиції податкового тиску на суб'єкт малого бізнесу необхідно пам'ятати про строки подання та сплати звітності (табл.2.5).

Так статтею 294 Податкового кодексу визначено звітний податковий

період, а порядок нарахування та строки сплати єдиного податку — статтею 295 ПКУ [31].

Таблиця 2.5

Податковий (звітний) період платників єдиного податку у 2021 році [34]

Групи платників єдиного податку	Податковий (звітний) період
1 група	Календарний рік (тобто протягом 60 к. дн., що настають за останнім
2 група	
3 група	Календарний квартал (протягом 40 к. дн., що настають за останнім календарним днем звітного (податкового) кварталу). Декларація подається за місцем податкової адреси.
4 група	Календарний рік (самостійно обчислюють суму податку щороку станом на 1 січня і подають декларацію не пізніше 20 лютого поточного року за місцезнаходженням платника податку та місцем розташування земельної ділянки)

Це важливо з тієї позиції, що, якщо, взяти до наприкладу, календарною датою сплати податків як правило на практиці вибирається останній день встановленого терміну перерахування платежу. По суті ми економимо на періоді з числа, коли фактично обрахована сума податку і до останнього календарного дня сплати, це можна сказати рівноцінно отриманню безпроцентного кредиту на цей період часу.

До збільшення податкового навантаження також впливає вчасність подання податкової звітності, то невчасне її подання призводить до нарахування штрафних санкцій, що обертається для підприємці додатковими фінансовими втратами.

Але якщо фінансово-господарська діяльність платників єдиного податку показує позитивні результати, то рівень податкового навантаження значно знижується.

Із проведеного дослідження ми можемо констатувати, що малий бізнес за своїми масштабами, чисельністю працюючих, асортиментом товарів, ринками збуту не може давати такої кількості податків, які сплачують підприємства великого бізнесу, для цього їм бракує фінансових ресурсів. Але коли створювалась спрощена система оподаткування, обліку та звітності перед нею

не ставилися фіскальні завдання. Ця форма оподаткування була створена для залучення громадян до підприємницької діяльності, зменшення безробіття, отримання доходів своєю працею. Причому на практиці дуже часто бувало, що малий бізнес існував завдяки власному бажанні, при відсутності допомоги з боку держави.

Ми вважаємо, що проведений нами аналіз показав, що спрощена форма оподаткування, обліку та звітності має достатній фіскальний ефект і є абсолютно дієвою, простою в адмініструванні, дозволяє заробляти грошові кошти підприємцями, надає роботу членам сімей власників бізнесу і іншим простим громадянам, тобто виконує ще і соціальну функцію.

2.2. Фіскальний потенціал малого підприємництва в контексті розвитку територіальних громад

Розглядаючи фіскальний потенціал малого підприємництва визначимося з цією економічною категорією. У вітчизняній літературі фіскальний потенціал розкривають з різних точок зору:

- « як потенційну податкоспроможність регіону, тобто можливість щодо мобілізації надходжень усіх рівнів за умови залучення всіх регіональних ресурсів» [55];

- «як потенційно можливий обсяг бюджетних надходжень на душу населення, який можна мобілізувати, діючи в існуючих умовах господарювання і не зазіхаючи на фінансову свободу та самостійність економічних суб'єктів» [63].

Таким чином, фіскальний потенціал малого підприємництва – це можливий обсяг всіх видів податкових надходжень від юридичних та фізичних осіб – платників єдиного податку, який є фінансовою основою формування достатніх фінансових ресурсів відповідного рівня місцевого бюджету.

Розглянувши формування доходів місцевих бюджетів за рахунок

податкових надходжень, ми побачили позитивний вплив фінансової децентралізації, яка почалася з 2020, року коли Урядом було затверджено новий адміністративно-територіальний устрій України. Ціллю реформи децентралізації влади було створення місцевого самоврядування, здатного власними ресурсами самостійно вирішувати питання місцевого значення.

Починаючи з 2021 року адміністративно- територіальний устрій України будуть формувати три рівні місцевого самоврядування: базовий рівень (сільські, селищні, міські ради) – 1470 територіальних громад; субрегіональний – 135 районів; регіональний (області, міста особливого статусу) – 24 області, Автономна республіка Крим, м. Київ і м. Севастополь [42].

За статистичними даними понад 95 % всіх підприємств в Україні – це малі підприємства. Станом на 2021 рік в Україні офіційно було зареєстровано близько 2 млн суб'єктів підприємницької діяльності, більшість з яких обрали спрощену систему оподаткування. При цьому максимальна концентрація малих підприємств притаманна м. Києву (27 % загальної кількості малих підприємств в Україні) та 6 областям України, де у сукупності зареєстровано 36 % малих підприємств України, а саме: Дніпропетровській (8,2 %), Запорізькій (4,1 %), Київській (5,5 %), Львівській (5,4 %), Одеській (6,9 %) та Харківській (6,6 %)[43].

Економічна активність суб'єктів господарювання, а також їхній рівень доходу, що провадять свою діяльність у межах певних територій, безпосередньо впливають не тільки на темпи економічного розвитку цих територіальних громад, а й на рівень їхньої фінансової спроможності щодо реалізації програм розвитку та фінансування регіональних інвестиційних проектів. Таким чином, для того щоб «оцінити роль суб'єктів малого підприємництва в забезпеченні фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад (ОТГ), доцільно проаналізувати рівень фінансового (податкового) потенціалу цих громад, враховуючи компонентну структуру податкових надходжень до місцевого бюджету, а також ступінь фінансової забезпеченості та спроможності місцевих бюджетів» [54].

Фінансово-економічною базою територіальних громад є місцеві бюджети, які утворюються як за рахунок загальнодержавних податків, так і місцевих податків і зборів (табл.2.6). Окрім того, значна частина загальнодержавних податків і зборів зараховується до місцевих бюджетів у встановлених пропорціях.

Таблиця 2.6

Формування місцевих бюджетів за рахунок податкових надходжень

Загальний фонд бюджетів обласного значення, районних бюджетів, бюджетів ОТГ	Загальний фонд обласних бюджетів:
Податок на доходи фізичних осіб – 60 %	Податок на доходи фізичних осіб – 15 %
Податок на прибуток підприємств комунальної власності, засновником яких є районні, міські ради, ОТГ – 100 %	Податок на прибуток – 10 %
Рентна плата за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату – 5 %	Податок на прибуток підприємств комунальної власності, засновником яких є обласна рада – 100 %
Держмито за місцем вчинення дій та видачі документів	
Рентна плата за користування надрами для видобування корисних копалин, водних ресурсів місцевого значення, за користування надрами не пов'язаними з видобуванням корисних копалин, за користування лісовими ресурсами (крім рубок деревини головного користування) – 100 %	Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів у частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування – 50 %
Акцизний податок з роздрібною торгівлі підакцизних товарів – 100 %	
Єдиний податок – 100 %	
Збір за паркування транспортних засобів-100 %	
Туристичний збір – 100 %	
Податок на майно – 100 %	

Розглянувши дану таблицю, можна констатувати, що на формування доходів місцевих бюджетів у частині загальнодержавних податків і зборів місцева влада не має безпосереднього впливу. Мається на увазі, що такі елементи податків і зборів, як ставка, податкові пільги тощо, та пропорції розподілу надходжень закріплені централізовано. Адже місцева влада має певну самостійність тільки в частині місцевих податків і зборів, тому, що установлення місцевих податків та зборів, не передбачених Податковим

кодексом, забороняється [26].

Визначальна роль у забезпеченні місцевих бюджетів належить місцевим податкам і зборам. Структура місцевих податків і зборів схематично зображена на рис 2.2.

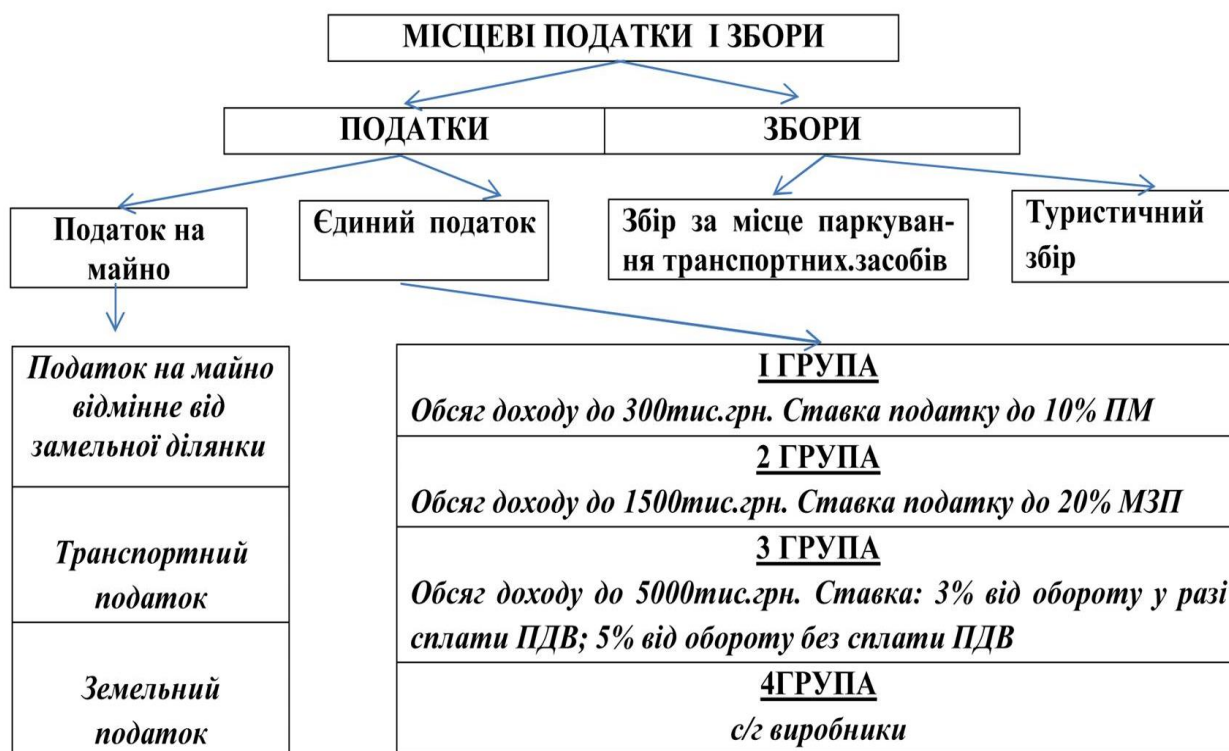

Рис. 2.2. Місцеві податки та збори в Україні

Джерело: складено на основі [64].

Розглянувши доходи місцевих бюджетів, бачимо тенденцію щодо зростання за останні 5 років, які відбулися за рахунок збільшення обсягу податкових надходжень від процесів децентралізації в країні, передання більше повноважень і можливостей щодо управління фінансовою спроможністю територіальних громад, органів місцевого самоврядування. Дані процеси нерозривно пов'язані із зростанням надходжень від єдиного податку, переважно за рахунок збільшення бази оподаткування.

Розглянемо питому вагу єдиного податку в доходах Зведеного та місцевих бюджетів України (табл. 2.7).

Таблиця 2.7.

Питома вага єдиного податку серед доходів Зведеного та місцевих бюджетів України на 2017-2021рр.

Показники	Роки				
	2017	2018	2019	2020	2021
Єдиний податок, млн. грн.	23388,30	29564,25	35270,21	38030,98	46282,99
Доходи Зведеного бюджету України, млн. грн.	1016969,51	1184290,77	1289849,17	1376673,76	1453804,07
Частка єдиного податку у доходах Зведеного бюджету України, %	2,30	2,50	2,73	2,76	3,18
Доходи місцевих бюджетів України, млн. грн.	502098,31	562421,81	560531,34	471481,87	580699,15
Частка єдиного податку у доходах місцевих бюджетів України, %	4,66	5,26	6,29	8,07	7,9

Джерело: складено на основі [11].

Як бачимо із таблиці питома вага єдиного податку характеризується позитивною тенденцією, збільшуючись в доходах Зведеного бюджету з 2,3% до 3,18%. Хоча в доходах місцевих бюджетів з 2017 року по 2020 рік також в двічі зросла з 4,66% до 8,07%, але в 2021р. питома вага зменшилась на 0,17%. На нашу думку, це пов'язано із карантинном короновірусу, коли був накладений мораторій на діяльність малих підприємств.

Отже, єдиний податок, платниками якого є суб'єкти малого бізнесу, має значну фіскальну вагомість для місцевих бюджетів України.

Більш детально розглянемо структуру місцевих податків і зборів в Україні та визначимо частку єдиного податку в ній (табл.2.8)

Як показало дослідження єдиний податок є найкращим методом стягнення податків із малого бізнесу. За останні чотири роки надходження від єдиного податку до місцевих бюджетів збільшилось майже в двічі з 29564,25 млн. грн. в 2018 році до 46282,99 млн. грн. в 2021 році.

Таблиця 2.8.

Структура місцевих податків і зборів в Україні на 2018-2021 рр.

Показники	Роки							
	2018		2019		2020		2021	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Місцеві податки і збори, з них:	61026,76	100	73575,31	100	75686,18	100	89896,58	100
Податок на майно	31272,04	51,24	37993,95	51,64	37433,38	49,46	43242,74	48,1
Єдиний податок	29564,25	48,44	35270,21	47,94	38030,98	50,25	46282,99	51,48
Збір на місця для паркування транспортних засобів	99,86	0,16	114,88	0,16	91,19	0,12	127,03	0,14
Туристичний збір	90,73	0,15	196,20	0,27	130,63	0,17	243,97	0,27

Джерело: складено на основі [11].

Якщо розглядати фіскальну роль єдиного податку в структурі місцевих податків і зборів, то можна зауважити, що питома вага його за два останні роки стала домінуючою, випереджаючи податок на майно. «Проте це відбувається не за рахунок кількісного збільшення чи кращої фінансової стійкості малого підприємництва, а виключно за рахунок збільшення єдиного податку відповідно до інфляційних процесів» [9].

Досліджуючи роль єдиного податку в наповненні місцевих бюджетів також розглянемо динаміку надходження даного податку з юридичних, фізичних осіб та сільськогосподарських товаровиробників (рис.2.3).

Так, протягом 4 років надходження з єдиного податку з юридичних осіб збільшилось на 37,99% з 4416,41 млн. грн. до 6175,39 млн. грн. Щодо єдиного податку з сільськогосподарських товаровиробників, то протягом 2018-2020 років ми бачимо незначне збільшення надходжень, а вже в 2021 році зменшення на 44,31 млн. грн. з 5338,13 млн. грн в 2020 році до 5293, 82 млн. грн. в 2021 році.

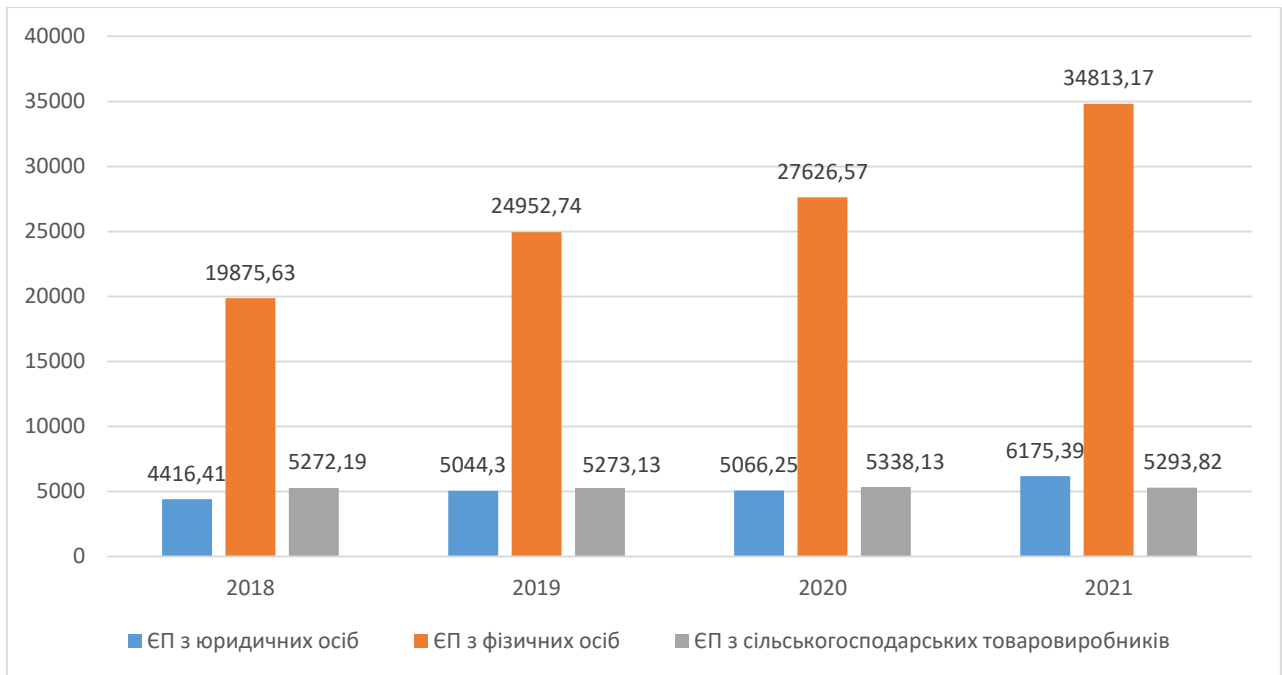

Рис.2.3. Динаміка надходжень єдиного податку до місцевих бюджетів в розрізі платників податків за 2018-2021рр., млн. грн.

Джерело: складено на основі [11].

Розглянувши поступлення до місцевих бюджетів єдиного податку з фізичних осіб, можна сказати, що вони стрімко зростають кожного року. Загалом майже в тричі за ці роки зросли надходження з 19875,63 млн. грн. в 2018 р. до 34813,17 млн. грн. в 2021р.

Проаналізувавши надходження до місцевих бюджетів єдиного податку, то можна відмітити, що якщо сукупно, то ці поступлення з року в рік зростали. Назагал, це може свідчити про збільшення підприємців, які перейшли на спрощену систему оподаткування, а також тенденції до збільшення сум надходжень за рахунок зростання обсягів доходів по групах платників, можливо можна говорити і про збільшення надходжень від збільшення ставок податку за рахунок зростання мінімальної заробітної плати [62].

Держава може збільшувати обсяг надходжень єдиного податку до місцевих бюджетів, шляхом регулювання факторів впливу на обсяги надходжень єдиного податку до бюджету (рис. 2.9)

Рис. 2.9. Основні фактори впливу на обсяги надходжень єдиного податку до місцевих бюджетів

Джерело: виконано на основі власних досліджень.

Для цього необхідно:

- для забезпечення зростання платоспроможності населення потрібно поступово підвищувати мінімальний розмір заробітної плати;
- рівень тіньової економіки максимально мінімізувати;
- створити умови для стабілізації національної валюти.

Для повного забезпечення працівника мінімальна заробітна плата має ґрунтуватися на державних соціальних стандартах. Адже жодна із соціальних гарантій: такі як мінімальна пенсія, прожитковий мінімум та мінімальна заробітна плата, не відповідає сьогodнішнім потребам населення. На даний час урядом зроблено певні кроки на курсі до приведення таких показників до більш реальних потреб населення. Адже кожного року переглядається розмір мінімальної заробітної плати, прожиткового мінімуму, пенсій в сторону збільшення. Проте, це ніяк не сказується на зростанні платоспроможності населення. Сьогodення українського суспільства показу, що навіть незначне

зростання цих соціальних гарантій призводить до значного зростання ринкових цін. Це свідчить про те, щоб забезпечити зростання платоспроможності населення державі необхідно контролювати рівень цін.

Багато дослідників даної проблеми рекомендують для зменшення рівня тіньової економіки створювати прозорі умови для ведення бізнесу в Україні, підвищувати рівень довіри до державних органів, вдосконалювати податкову систему. Окрім того потрібно визначити шляхи вирішення проблем, які існують в спрощеній системі оподаткування та механізмі адміністрування єдиного податку.

Отже, за результатами проведеного дослідження можна сформулювати висновок, що оподаткування малого підприємництва відіграє надзвичайно важливу роль у забезпеченні економічного розвитку територіальних громад та в наповненні місцевих бюджетів податками, сприяючи тим самим підвищенню фінансово- економічного потенціалу територій.

Висновки до розділу 2

Дослідивши фіскально-регулюючу роль малого підприємництва, а особливо спрощеної системи оподаткування, стає зрозумілим, що дана система є ефективною, в основному, для платників єдиного податку ніж для держави. Тобто фіскальний потенціал оподаткування суб'єктів малого підприємництва на рівні Зведеного бюджету є досить низький, хоча в доходах місцевих бюджетів займає друге місце.

Проаналізувавши практичне функціонування системи оподаткування для спрощенців, можна зробити висновок, що вона стимулює розвиток суб'єктів малого підприємництва та спрощує механізм ведення обліку їх господарської діяльності. Це, в першу чергу, проявляється через легкість адміністрування єдиного податку, сплата єдиного податку потребує мінімум часу та витрат.

Це є значною перевагою спрощеної системи, чим вона приваблює багатьох суб'єктів підприємницької діяльності, кількість яких зростає.

Для підвищення ефективності та доцільності застосування спрощеної системи в майбутньому варто удосконалити критерії, що дозволяють ставати платником єдиного податку.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ФІСКАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

Як відомо, підприємництво є рушієм економіки і його ефективність функціонування безпосередньо впливає на економічний розвиток та якість життя населення. Роль підприємництва у розвитку національної економіки є досить потужною, так як воно не тільки формує конкурентне середовище, але й сприяє змінам у системі господарювання, ефективному розподілу ресурсів, розвитку науково-технічного прогресу тощо. Узагальнені риси, які характерні підприємництву показано на рис. 3.1.

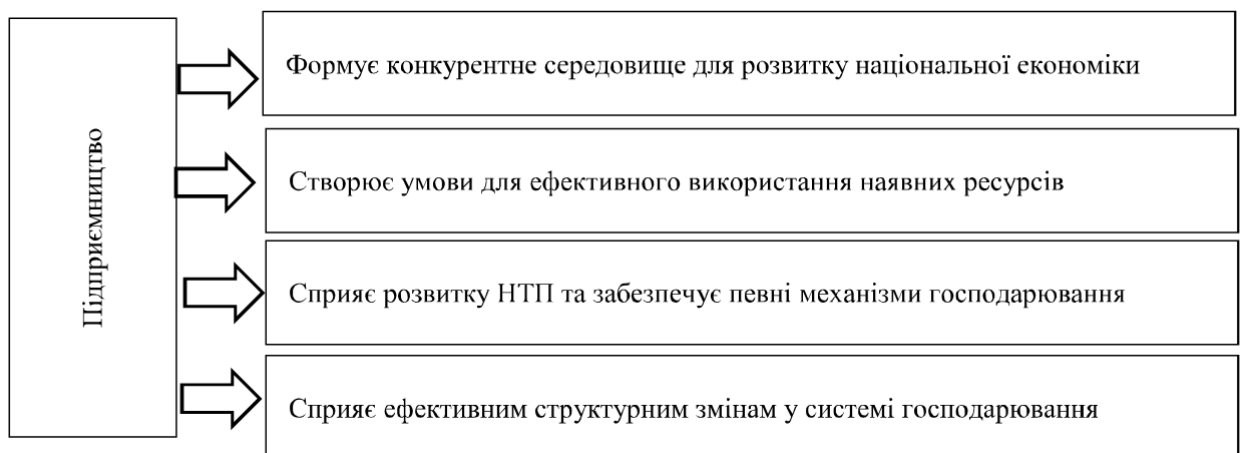

Рис.3.1. Роль підприємництва у розвитку національної економіки [59]

Розглянемо привабливість зовнішнього середовища країни щодо розвитку підприємництва через дослідження, які були проведенні серед 190 країн світу Світовим банком, де виділяють такі напрями покращення умов розвитку підприємництва у різних країнах світу (табл.3.1)

Дана таблиця свідчить, що якщо порівняти Україні з іншими країнами, то можна відмітити, що Україна в списку займає лише 76 сходинку. За результатами цього порівняння можна наглядно виявити конкурентні переваги та загрози, які потребують вирішення нашою країною для покращення ведення вітчизняного бізнесу.

Таблиця 3.1.

Місце України в рейтингу легкості ведення підприємництва

п/п	Показник	Україна	Польща	Грузія	Молдова	Білорусь
	Ведення бізнесу	76	27	9	44	38
1	Ресстрація підприємства	52	120	4	23	30
2	Дозвільна система у будівництві	35	41	29	165	22
3	Підключення до системи енергозабезпечення	128	54	30	80	25
4	Ресстрація власності	64	38	4	20	5
5	Доступ до кредитів	29	29	12	42	90
6	Захист прав інвесторів	81	51	2	33	40
7	Система оподаткування	43	51	22	32	96
8	Міжнародна торгівля	119	1	62	35	30
9	Забезпечення виконання контрактів	82	55	7	62	24
10	Ліквідація підприємств	149	22	57	65	68

Джерело складено на основі [58]

Так як Україною було вибрано європейську модель подальшого економічного зростання, то це зумовило необхідність розроблення стратегії розвитку малого бізнесу як одного з пріоритетних напрямів підприємництва.

Для визначення стратегічних пріоритетів розвитку підприємництва в Україні, розглянемо досвід ведення малого бізнесу в інших країнах. Сектор малого бізнесу здійснює істотний вплив на економіку країн світу і виступає невід’ємним суб’єктом ринку.

У більшості країн світу мале підприємництво відіграє значну роль у створенні ВВП, підвищує економічний потенціал регіонів, створює конкуренцію серед товаровиробників, забезпечує створення робочих місць, стимулює впровадження у виробництво досягнень науково-технічного прогресу, забезпечує політичну та соціальну стабільність системи господарювання тощо.

Мале підприємство у всьому світі є основним з двигунів економіки. Наприклад, в такій країні як Данія малий бізнес генерує 80% ВВП, в Італії – близько 60%, в країнах ЄС в середньому 55-60%. В той же час в Україні питома вага ВВП не перевищує 14-16%, незважаючи на те, що більше 90% вважаються малими підприємствами [27].

Така ситуація значною мірою спричинена відсутністю активної державної

підтримки суб'єктів малого підприємства в Україні, тоді як у більшості зарубіжних країн даному питанню приділяється належна увага.

Розглядаю досвід провідних країн світу, можна сказати, що розвиток малого підприємництва в них забезпечується упорядкованою комплексною підтримкою урядом, при цьому в практичній площині поєднуються податкові та неподаткові, фінансові й нефінансові інструменти підтримки.

До неподаткових інструментів державної допомоги можна віднести: виділення грантів (наприклад, уряд США малому бізнесу щорічно виділяє гранти майже на 30 млрд. дол.), кредитні програми для малого бізнесу, різні як освітні програми, так і програми підвищення кваліфікації для мікропідприємців, програми для початківців, що включають фінансування консалтингових та маркетингових послуг, виставкові витрати тощо, для підприємців, котрі лише засновують бізнес програми професійного менторства.

Окрім того, особливої уваги заслуговує система оподаткування представників малого бізнесу. Механізми нарахування і сплати податків формуються по-різному. Розглянемо це на прикладі декількох країн.

Наприклад, у Сполучених Штатах Америки немає особливого податкового режиму для малих підприємств. В них оподаткування прибутку проводиться за прогресивною шкалою та за спрощеною процедурою обліку та звітності.

У Великобританії новостворені підприємства сплачують податки досягнувши активної фази роботи, причому процедура оподаткування значно простіша, ніж у великих підприємствах, а величина та кількість податків, які сплачують малі підприємства, значно менші (стандартна ставка становить 35%, а ставка для малих підприємств - 27%),.

Державна підтримка уряду Німеччини для малого бізнесу спрямована, в першу чергу, на забезпечення його фінансової самостійності. Тому велика підтримка малому і середньому підприємствам проводиться через систему кредитів і субсидій: це пільгові інвестиційні кредити, в першу чергу, під час запровадження високотехнологічних виробництв; кредити для утворення нових особистих

підприємств строком до 20 років. Для субсидування малих і середніх підприємств федеральною програмою передбачена стаття допомоги у розмірі 30% усіх субсидій для підвищення частки власних коштів [69].

У Франції для підтримки малого бізнесу встановлено податкові пільги для сприяння науково-технічному прогресу, розширенню експорту тощо. Наприклад, новостворені акціонерні товариства при пільговому оподаткуванні впродовж перших двох років не сплачують податок, на третій рік оподатковується це становить 25% прибутку, на четвертий – 50%, на п'ятий – 75%, а вже 100% прибутку починають сплачувати із шостого року), застосовується спеціальні (спрощені) податкові режими залежно від величини обороту малих та середніх підприємств. Хоча малі підприємства виплачують прибуткові податки, рівень яких залежить від сфери діяльності (торговельні операції, послуги тощо), проте не подають декларації про податок на додану вартість [47].

До прикладу, в Японії оподаткування малого підприємництва керується положеннями у податковому, зовнішньоторговому та галузевому законодавстві, а також системою спеціальних законів про пільги для малого бізнесу.

Розглядаючи систему оподаткування Італії, можна звернути увагу на те, що новостворені малі підприємства, які знаходяться в менш розвинених південних районах, звільнені від сплати податків на 10 років. Також уряд щорічно виділяється 1 570 млрд. лір щоб профінансувати малі суб'єкти господарювання, технічно модернізувати, підготувати якісні кадри, запровадити систему контролю над якістю продукції, дієво підтримати на зовнішніх ринках. Поряд із пільговим оподаткуванням система державної підтримки малого підприємництва в Італії містить також цільове субсидування і пільгове кредитування.

Доступні для розвинутих країн із ринковою економікою інструменти підтримки малого бізнесу, як правило, складно реалізовувати в країнах, що розвиваються. Адже фінансові можливості та інституційне середовище в країнах є різними. При цьому і завдання запровадження державної підтримки малого бізнесу, що визначаються урядами, теж різняться. Пріоритетом розвитку малого бізнесу для інституційно й економічно слабких країн є подолання бідності через створення

можливостей для збільшення доходів населення, забезпечення зайнятості та самозайнятості.

Частково ці пріоритети є актуальними і для України, адже можливість підтримки розвитку суб'єктів малого та мікробізнесу є обмеженою не лише через брак бюджетних коштів для реалізації дієвих програм, а й унаслідок незрілих державних інституцій, невідпрацьованих механізмів підтримки, нормативно-правової неврегульованості. Сформовані в країні інструменти підтримки поступово структуруються, проте відсутність досвіду реалізації планомірної та узгодженої тривалої і масової державної підтримки бізнесу неподатковими інструментами нівелює навіть ті окремі несистемні заходи, що реалізуються [21].

Як ми вже вияснили, розвиток малого бізнесу можливий лише поєднанням та узгодженням різних форм, методів, засобів регулювання та державної підтримки.

Основою у фінансовій підтримці малого бізнесу має бути державна допомога у вигляді кредитування малих підприємств комерційними банками. В Україні сукупний портфель кредитів, виданих малим та середнім фірмам складає лише 5% загального портфеля кредитів, виданих банками юридичним особам. Хоча кількість малих та середніх підприємств становить 99% усіх підприємств країни, ця цифра є просто мізерною [6].

Ефективному розвитку малого бізнесу може сприяти запровадження кредитування під гарантії бюджетних коштів або пільгове оподаткування прибутку комерційних банків, які кредитують мале підприємництво; «створення спеціального міжбанківського фонду для кредитування малих підприємств, що дасть змогу як знизити ризики та зберегти прибутки для банківських установ, так і знизити відсоткові ставки за кредитами для малих фірм та спростити процедуру розгляду кредитних заявок» [37].

Також, як варіан підтримки малого підприємництва для надання вичерпної інформації малим підприємцям; організації програм підготовки та перепідготовки кадрів, покращення освітніх стандартів за напрямками

підготовки, що стосуються бізнесу та підприємництва, може бути створення спеціалізованих консультативних центрів [37].

Але проаналізувавши сучасний стан малого бізнесу в Україні, ми дійшли висновку, що стимулювати розвиток малого підприємництва необхідно не тільки застосуванням неподаткових інструментів, а шляхом удосконалення спрощеної системи оподаткування. Хоча й існують аргументи щодо скасування спрощеної системи оподаткування, проте її ліквідація не є ефективним рішенням, адже необхідно враховувати, що скасування цієї системи може привести до переходу в «тінь» значної кількості суб'єктів малого бізнесу та зменшення податкових надходжень від єдиного податку до бюджету. «Спрощена система оподаткування є способом так званої «компромісної детінізації»: завдяки наявності такої системи офіційна реєстрація стає відносно більш привабливою порівняно з роботою у цілковитій «тіні», оскільки забезпечує легальність та мінімальний правовий захист, не вимагаючи при цьому ведення обліку та даючи змогу сплачувати помірні податки» [13].

Для удосконалення спрощеної системи оподаткування пропонуємо прив'язати диференційований граничний обсяг виручки до розміру або мінімальної заробітної плати, або до індексу інфляції. Це надасть право перейти на спрощену систему оподаткування та визначить приналежність суб'єкта підприємництва до тієї чи іншої групи платників. Провівши такі дії, державі не потрібно буде вносити поправки до Податкового кодексу так часто, як це відбувається в останні роки, бо податкова система буде більш гнучкою та водночас більш стабільною [27].

Розглянувши зарубіжний досвід, нашій країні, у рамках спрощеної системи оподаткування для новостворених малих підприємств, також необхідно вводити податкові стимули. Це може бути повне звільнення від сплати податків на термін від одного до трьох років. При цьому це в подальшій перспективі забезпечить зростання доходів бюджету, адже податкові надходження від збільшення ділової активності лише зростатимуть. Також можна запровадити диференціацію ставок єдиного податку, створивши

окремі значення для нових підприємств, для цього не обов'язково створювати нові групи платників єдиного податку, а лише впровадити систему податкових знижок, що дадуть змогу новоствореним малим підприємствам сплачувати не повну суму податку, а певний її відсоток [4].

Цікавим є досвід деяких країн щодо надання податкових пільг за умови реінвестування певної частини прибутку підприємства у власний бізнес. Але так як в Україні ставки єдиного податку відносно невеликі, реінвестування податку не буде мати бажаного ефекту. Тому необхідно запровадити таку систему, де малий бізнес повністю звільняється від оподаткування за умови реінвестування щонайменше 50% власного прибутку. Такий крок в короткотерміновій перспективі може погіршити добробут власника бізнесу, зате в подальшому це прибуток, так і податкові надходження до бюджету зростатимуть за рахунок розширення виробництва, нарощення капіталу, зростання обсягів реалізації продуктів чи послуг.

Окремої уваги заслуговує рішення уряду, починаючи з 2022 року, для підприємств, які працюють за спрощеною системою оподаткування обов'язкове використання РРО та/або ПРРО. При цьому, розмір доходу вже не матиме значення. Ці нововведення частково йдуть у розріз із основним принципом спрощеної системи оподаткування, який полягає у полегшеному обліку та звітності. Для роботи з РРО та ПРРО потрібний детальний облік як товарних запасів, так і з-звітів. А також це становить велику проблему для підприємців, які в більшості мають низьку комп'ютерну грамотність та слабо інформовані.

«Така модель фіскалізації у більшості країн не потрібна малому та мікробізнесу, адже у багатьох випадках підприємці обмежені у можливостях для перевищення граничних лімітів спрощеної системи.

Всі ці нововведення можуть негативно вплинути на роботу малого бізнесу. І органам контролю необхідно проаналізувати досвід зарубіжних країн і ретельніше застосувати його у вітчизняній практиці з метою врегулювання питання із фіскалізацією у оптимальний спосіб, лібералізувавши сферу застосування РРО для мікробізнесу» [62].

Враховуючи вищевизначене, для удосконалення оподаткування малого підприємництва можна запропонувати таку організаційно-функціональну схему (рис.3.2).

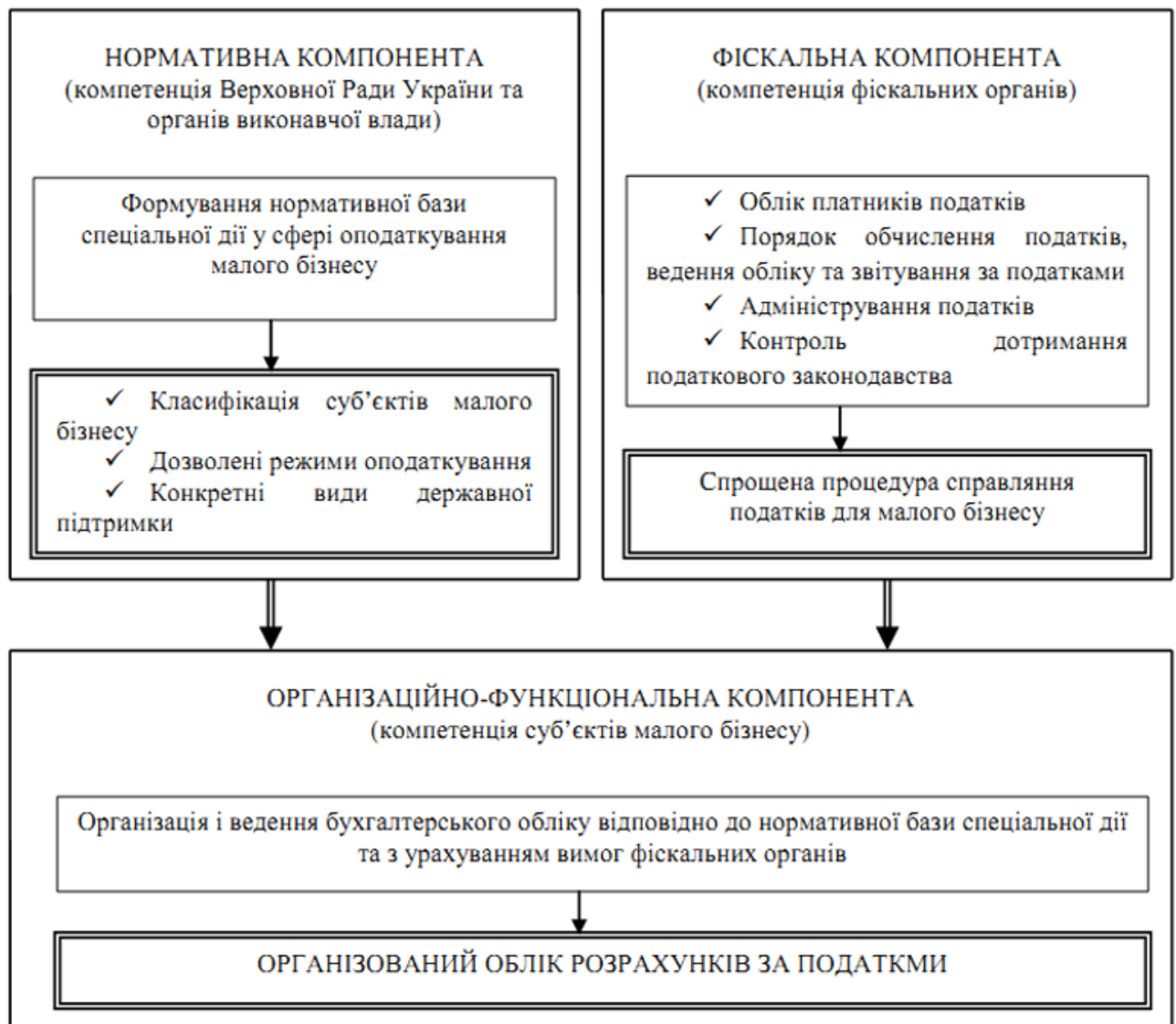

Рис.3.2. Організаційно-функціональна схема оподаткування малого бізнесу в Україні.

Така схема має базуватися, насамперед, на формуванні певної нормативної бази, яка буде чітко визначати класифікаційні ознаки суб'єктів малого бізнесу, види діяльності, спеціальні режими оподаткування, певні види державної підтримки, спрямовані на певні галузі. Головною метою фіскальної компоненти має стати максимальне спрощення процедури нарахування та сплати податків, контролю за дотриманням податкового законодавства.

При взаємодії нормативної та фіскальної компоненти результатом має

бути організований облік розрахунків за податками на рівні певного суб'єкта господарювання, що дозволить малому бізнесу зосередити фінансові та трудові ресурси безпосередньо на виконання своїх функціональних цілей.

Для вирішення проблем пов'язаних з оподаткуванням малого бізнесу в Україні необхідно здійснити комплекс заходів, а саме:

- сформувати систему фінансово-економічної підтримки малого бізнесу;
- розробити систему дій для стимулювання кредитування й інвестування малого бізнесу, для цього необхідно пришвидшити розробку та прийняття цільових та регіональних програм розвитку і підтримки малого підприємництва з потрібним йому фінансовим забезпеченням;

- збільшити граничні межі виручки від реалізації продукції, товарів, робіт та послуг для того, щоб мати змогу застосувати спрощену систему оподаткування;

- прив'язати граничні обсяги виручки, що визначають групу платника податків до мінімальної зарплати або індексу споживчих цін для їх постійної актуалізації;

- диференціювати ставки податку, враховуючи час існування підприємства або звільнити на певний час від оподаткування новостворені суб'єкти малого господарювання;

- для стимуляції суб'єктів господарювання, які зайняті у стратегічно важливих галузях економіки впровадити систему диференційованих ставок єдиного податку за видами діяльності підприємств;

- удосконалити антикорупційне законодавство;

- збільшити перелік таких видів діяльності, в яких не використовується спрощена система оподаткування, щоб запобігти застосуванню схем мінімізації податкових платежів суб'єктами малого бізнесу

- посилити штрафні санкції за порушення податкового законодавства;

- включити в склад єдиного податку єдиний соціальний внесок [32].

Отже, на сьогоднішній час Україна вже стала на курс розвитку малого підприємництва, але його становлення потребує часу. А спрощена система

оподаткування – найбільш дієвий шлях державної підтримки розвитку малого підприємництва в Україні. Для підвищення ефективності її застосування країна має активно впроваджувати міжнародний досвід.

Висновки до розділу 3

На сьогоднішній день застосування спрощеної системи оподаткування суб'єктів малого господарювання спричиняє багато проблем, що вимагають негайного вирішення. В Україні існують недосконалі механізми оподаткування і контролю за доходами підприємців, які застосовують її і це призводить до чималих втрат бюджету. Для того щоб спрощена система оподаткування лишалася актуальною, її необхідно докорінно реформувати. В першу чергу потрібно застосувати чіткий відбір суб'єктів господарювання, які можуть її використовувати. Дану преференцію потрібно максимально наблизити до її першочергової мети – вона має стати основним механізмом розвитку малого бізнесу, а не елементом зловживань для уникнення від оподаткування. Крім цього, варто було б запровадити диференційне оподаткування чистого доходу підприємців, які працюють на спрощеній системі оподаткування. На даному етапі розвитку економіки в країні сучасні методи фіскального регулювання необхідно максимально наближувати до таких, які притаманні саме ринковій економіці.

ВИСНОВКИ

Підприємництво як економічна категорія було визначено ще на початку 18 ст. В подальшому багато науковців трактували дане поняття з різної точки зору. В Україні, на нашу думку, найбільш повніше дана категорія визначена в Господарському кодексі та Законі України «Про підприємництво». До суб'єктів підприємницької діяльності відносяться великі, середні, малі та мікропідприємства. Мале підприємництво в умовах кризи відіграє важливу роль у відновленні економіки країни, оскільки миттєво реагує на різні зміни, сприяє розвитку регіонів, підвищує зайнятість населення тощо. Розглядаючи категорії «підприємництво» та «бізнес» було встановлено, що вони є синонімічні.

Організаційно-правові засади оподаткування малого підприємництва значною мірою залежить від нормативно-правових актів, в яких визначено та узагальнено організаційно-правові, економічні засади для підтримки малого бізнесу, дано чітке та зрозуміле пояснення основних термінів тощо. Здійснивши оцінку нормативно-правового забезпечення варто зазначити, що спрощені режими оподаткування малих підприємств були законодавчо регламентовані ще у перших законах. Прийняття Податкового кодексу України, який став основним нормативно-правовим актом, що регламентує правовідносини платників малого бізнесу та контролюючих органів у сфері оподаткування, стало важливим етапом розвитку законодавчої бази для здійснення податкового контролю. В ньому визначено основні принципи спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності. Щодо застосування спрощених режимів оподаткування, то податкове законодавство, насамперед, має бути стабільним, щоб підприємці могли аналізувати всі зміни.

Зі сторони малого бізнесу, спрощену систему можна вважати найбільш мобільною у структурі загальної податкової системи країни. Вона виконує соціально-важливу функцію, враховуючи не просту економічну ситуацію в країні. Від застосування спрощеної системи оподаткування отримує пряму вигоду і держава, адже самозайнятість населення автоматично знімає соціальну

напруженість шляхом спаду рівня безробіття і, відповідно, необхідності витрат на різноманітні соціальні виплати.

Незважаючи на щорічні зміни законодавства, які не завжди позитивно відображаються на податковому навантаженні платників єдиного податку, їх кількість зростає.

Проаналізувавши практичне функціонування спрощеної системи оподаткування стає зрозумілим, що дана система є ефективною здебільшого для платників єдиного податку ніж для держави, що підтверджує головну мету її запровадження. Тобто фіскальна роль єдиного податку для держави є досить низькою, адже податок на прибуток, ПДФО становить набагато вищий відсоток у податкових надходженнях Зведеного бюджету. Тобто, підприємства, які перебувають на загальній системі оподаткування приносять левову частину податкових надходжень державі.

Аналіз практики справляння єдиного податку для фінансового забезпечення територіальних громад дозволив визначити наступне: щорічно надходження по сплаті єдиного податку збільшуються і стала домінуючою в доходах місцевих бюджетах, випереджаючи податок на майно.

Якщо проаналізувати динаміку надходжень єдиного податку в розрізі кожного суб'єкту господарювання, тобто юридичних, фізичних осіб та сільськогосподарських товаровиробників, можна констатувати, що поступлення за останні 5 років зросли майже в тричі.

Проаналізувавши надходження до місцевих бюджетів єдиного податку, то можна відмітити, що якщо сукупно, то ці поступлення з року в рік зростали. Назагал, це може свідчити про збільшення підприємців, які перейшли на спрощену систему оподаткування, а також тенденції до збільшення сум надходжень за рахунок зростання обсягів доходів по групах платників, можливо можна говорити і про збільшення надходжень від збільшення ставок податку за рахунок зростання мінімальної заробітної плати.

Відтак, можна вважати, що зміни у податковому законодавстві підвищили ефективність справляння єдиного податку. Це безперечно один із позитивних моментів, але потрібно також і розглянути негативні фактори.

Провівши моніторинг, ми визначили фактори, що негативно впливають на процедури застосування спрощеної системи оподаткування. Для їх вирішення потрібно застосувати певні рішення та прийняти деякі зміни у законодавчих актах і ввести їх у дію.

Одним із основних шляхів підвищення ефективності оподаткування малого підприємництва є використання позитивного досвіду зарубіжних країн. Практику діяльності податкових органів і методи стимулювання підприємницької діяльності зарубіжних країн, можна сміливо назвати універсальними, і використовувати їх для вдосконалення спрощеного режиму оподаткування. На нашу думку, податковим органам в Україні можна використати досвід, зокрема: застосування диференційованих ставок оподаткування; удосконалення законодавчої бази; посилення правової грамотності та інформованості суспільства; застосування корегування сум єдиного податку та граничного рівня реалізації; усунення подвійного оподаткування; налагодження взаємин платника податків та контролюючих органів в сфері оподаткування.

Особливої уваги при вдосконаленні спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності заслуговує внесення змін у вітчизняне законодавство, що стосується інвестиційної діяльності. За допомогою цього механізму можна буде направити додаткові кошти на розвиток малого підприємництва.

Спрощений режим оподаткування стане більш ефективнішим за рахунок підвищення податкової культури платників. Роз'яснення податкового законодавства та податкові консультації повинні бути доступними для всіх, і для тих хто тільки починає здійснювати свою господарську діяльність.

Так, як фіскальні орієнтири інтеграційного вектору України направлені до покращення всієї податкової політики, але і спрощений режим

оподаткування підлягає змінам. Повинен бути впроваджений позитивний зарубіжний досвід його здійснення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бобиль В.В., Топоркова О.А. Оподаткування малого бізнесу: нормативно-організаційний аспект. *Review of transport economics and management*, 2019, вип.1(17). URL: [https://doi.org/10.15802/rtemt.v0i1\(17\).176482](https://doi.org/10.15802/rtemt.v0i1(17).176482)
2. Бортнік С. Функціонування малого і середнього підприємництва в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Економіка та суспільство*. Випуск 36. 2022. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-36-46>
3. Бражник Л.В. Фінансові ресурси підприємства: їх формування та використання. URL: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/bitstream/123456789/93/1.pdf>
4. Бугай Т.Г. Податкове стимулювання розвитку малого підприємництва в Україні. *Ефективна економіка*. 2018. № 9.
5. Варналій З.С. Основи підприємництва: навч. посіб. К.: Знання-Прес, 2002. 239с.
6. Волкова Н.І., Свірідова К.Д. Аналіз кредитування малого та середнього бізнесу в сучасних економічних умовах. *Фінанси, облік, банки*. 2017. №1. С. 55-62.
7. Горюнов Д., Кравченко О. Огляд малого і середнього підприємництва в Україні. *Офіс розвитку малого і середнього підприємництва*. 2020. URL: https://drive.google.com/file/d/1I2ckLnFpxcbePvy_ymQIJMi5Wci5RKxP/view
8. Господарський кодекс України. Закон України від 16.01.2003 р. №436 – IV. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
9. Грановська І.В. Сучасний стан розвитку оподаткування малого бізнесу в Україні. *Держава та регіони*. Серія: Економіка та підприємництво. №3 (120). 2021. С.114-121.
10. Дмитрів В.І. Особливості застосування спрощеної системи оподаткування в Україні. *Фінанси, банківська справа та оподаткування*. *Економіка та митно-правові відносини*. Випуск 2. 2017. С. 41-49.

11. Доходи. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/>
12. Доцюк С. О. Теоретичні аспекти формування організаційно-інституційного забезпечення функціонування підприємництва Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». // Економіка //Серія: «Економічні науки» // № 12(56), 1 т., 2021. С 57-64
13. Дубровський В., Черкашин В. Порівняльний аналіз фіскального ефекту від застосування інструментів ухилення/уникнення оподаткування в Україні. Інститут соціально-економічної трансформації. 2018. URL: <https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2018/02/Instru-menty-uhylyannyavid-splaty-podatktiv-2017-1.pdf>
14. Економічна енциклопедія: [у 3 т.]. – Київ: Видавничий центр “Академія”, 2002. / голова редакційної ради: Гаврилишин Б.Д. [та ін.]. Т. 2 / [відп. редактор Мочерний С.В.]. – 2002.– 952 с.
15. Закон України від 19 жовтня 2000 року № 2063-III «Про державну підтримку малого підприємництва» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1251-12#Text>
16. Закон України від 21 грудня 2000 року № 2157-III «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2157-14#Text>
17. Закон України від 25 червня 1991 року № 1251-XII «Про систему оподаткування». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1251-12#Text>
18. Закон України від 4 листопада 2011 року № 4014 «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності» URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4014-17/ed20111104>.
19. Закон України від 7 лютого 1991 року № 698-XII «Про підприємництво» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text>
20. Іванченко В.О. Організаційно-інституційне забезпечення сталого розвитку підприємництва в сільському господарстві // Економіка АПК. 2020. №

12. С. 74–80.

21. Коба О.В., Головань Ю.В., Кононенко А.С. Оподаткування суб'єктів малого підприємництва в Україні та за кордоном. Причорноморські економічні студії. Випуск 27. 2018. С.132-136.

22. Коба О.В., Головань Ю.В., Кононенко А.С. Оподаткування суб'єктів малого підприємництва в Україні та за кордоном. Причорноморські економічні студії. Випуск 27. 2018. С.132-136.

23. Козинець І.Г., Кравченко О.В. Спрощена система оподаткування в Україні: переваги та недоліки. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-3/58>

24. Крисоватий А.І., Томнюк Т.Л. Адміністрування податків в Україні: організація та напрями трансформації : монографія. Тернопіль : Економічна думка ТНЕУ, 2012. 212 с.

25. Логвіновська С.І. Концептуальні підходи до спрощеної системи оподаткування в Україні. Економічний форум. 2013. №. 3. С. 180–185.

26. Лучишин Л. М. Роль податків і зборів у доходах місцевих бюджетів. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку. Вип. 2, 2019. URL: <http://doi.org/>

27. Матеріали з порталу виконавчої ради «Урядовий портал». URL: <http://www.kmu.gov.ua/>

28. Мединська Т., Слюсар Р. Альтернативні системи оподаткування малого бізнесу в зарубіжних країнах: досвід для України. Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту. Серія «Економіка і управління». 2014. Вип. 30. С. 231–244.

29. Наказ Державної фіскальної служби України від 28 вересня 2016 року № 813 «Про затвердження Державного реєстру реєстраторів розрахункових операцій» URL: <http://sta-sumy.gov.ua/zakonodavstvo/podatkove-zakonodavstvo /nakazi/ 69821.html>.

30. Ногінова Н.М. Оподаткування малого підприємництва в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Науковий вісник НЛТУ України. 2014.

Вип. 24.1. С. 255–262.

31. Носань Н.С. Особливості застосування та перспективи розвитку спрощеної системи оподаткування в Україні. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2016. Вип. 20. Ч. 2. С. 45–48.

32. Олейнікова Л. Г., Точиліна І. В. Спрощена система оподаткування малого бізнесу в Україні як форма державної підтримки. Наукові праці НДФІ. 2019. № 4 (89) URL: <https://doi.org/10.33763/npndfi2019.04.108>

33. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

34. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. №2755-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

35. Подолянчук О.А. Діяльність суб'єктів малого підприємництва: нормативно-правовий аспект. Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики. № 5. 2017. С.51-57.

36. Поліщук Г.О. Державна підтримка розвитку малого підприємництва: вітчизняний та зарубіжний досвід. Актуальні проблеми державного управління. 2017. № 1 (51). С. 1–9.

37. Поліщук О., Цимбал В. Проблеми розвитку малого бізнесу в Україні. Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. 2011. № 32. С. 82–85.

38. Постанова Кабінету Міністрів України від 3 квітня 1996 року № 404 «Про Концепцію державної політики розвитку малого підприємництва» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/404-96-%D0%BF#Text>

39. Про державну підтримку малого підприємництва. Указ Президента України від 12.05.1998 р. №456/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/456/98#Text>

40. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні. Закон України від 22.03.2012р. №4618-VI. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text>

41. Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва. Указ Президента України від 03.07.1998 р. №727/98. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/727/98#Text>

42. Про утворення та ліквідацію районів : Постанова Верховної Ради України від 17.07.2020 № 807. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text>

43. Регіональна статистика: Діяльність підприємств : офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

44. Резнікова Н. В., Іващенко О. А., Курбала Н. В. Тенденції розвитку малого і середнього бізнесу та його вплив на економічну кон'юнктуру і конкурентоспроможність розвинених країн. Економіка та держава. № 10. 2020. С.4-14.

45. Розвиток малого і середнього підприємництва в Україні: проблеми, потреби, перспективи. – К.: Центр міжнародного приватного підприємництва, 2015. – 44 с. URL: donetskcci.com/images/files/SME_Needs.pdf.

46. Сабра Махмуд М. , Шретех Далал Взаємозв'язок між розвитком підприємництва та динамікою економічного зростання: досвід окремих країн близького сходу та Північної Африки. Міжнародна економічна політика. 2021 №2 (35).

47. Світовий досвід розвитку підприємств малого бізнесу / Г.А. Лех, М.М. Ільчишин, О.Я. Туркало. Науковий вісник НЛТУ України. 2011. Вип. 21.15. С. 224–229.

48. Сидорук І.С. Аналіз стану та проблеми розвитку малого підприємництва в Україні. Підприємництво та інновації. 2021. № 18. С. 67–72. URL: <http://www.ei-journal.in.ua/index.php/journal/article/view/441/428>

49. Сідельникова Л.П. Фіскальний потенціал податкової системи у механізмі регулювання економічного розвитку. Приазовський економічний вісник. 2019. № 5 (16). С. 317–323. URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2019/5_16_uk/56.pdf

50. Слатвінська М.О. Альтернативні системи оподаткування малого бізнесу: стан, проблеми, перспективи: монографія. Одеса: ОНЕУ, 2012. 252 с.

51. Статистичний збірник «Україна у цифрах, 2020» / Відпов. за випуск

- О. А. Вишнеvsька. Київ : Державна служба статистики України, 2021. 46 с.
URL:
http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/07/zb_Ukraine%20in%20figures_20u.pdf
52. Статистичний щорічник України за 2020 рік / За ред. І. Є. Вернера. Київ : Державна служба статистики України, 2021. 455 с. URL:
http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/11/Yearbook_2020.pdf
53. Статистичний щорічник України за 2021 рік. URL:
http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/01/ Arch_zor_zb.htm.
54. Сушкова О, Осадчий Є. Оцінка впливу малого та середнього бізнесу на економічний розвиток та фінансову спроможність територіальних громад різних рівнів в Україні./ Проблеми та перспективи розвитку економіки та управління. № 2 (26). 2021. С.141-154.
55. Таранов І.М. Економічні передумови податкових деліктів / І.М. Таранов // Фінанси України. – 2000. - № 4. – С. 114-121.
56. Указ Президента України від 24 грудня 2012 року №726/2012 «Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади» URL:<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/726/2012>.
57. Указ Президента України від 28 червня 1999 року № 746/99 «Про внесення змін до Указу Президента України від 3 липня 1998 року № 727 «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва» URL:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/746/99>.
58. України в рейтингу Світового банку легкості ведення бізнесу. URL:
<https://ukraineinvest.gov.ua/uk/invest-in-ukraine>.
59. Хаєцька О.П. Стратегічні пріоритети розвитку підприємництва в Україні. Економіка та управління АПК. №2. 2018. С.122-131
60. Черепанин М.І. Оподаткування суб'єктів малого бізнесу: сучасний стан та напрями реформування. Молодий вчений. 2016. № 12.1 (40). С. 996–1001.
61. Чернега І.І. Теоретичні засади підприємництва як сучасної форми

- господарювання // Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки. 2018. № 1. С. 54–62.
62. Чижова Т.В. Єдиний податок та його роль в сучасному підприємницькому просторі. URL: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2022-41-24>
63. Шевчук І.В. Механізм оподаткування доходів фізичних осіб в ринкових умовах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси, кредит» / Національний науковий центр „Інститут аграрної економіки” Української академії аграрних наук. – К., 2008. 21 с.
64. Alfred Marshal (1920) Principle of economics. London: Macmillan and Co. 8th ed. 26.01.2019 URL: <https://oll.libertyfund.org/titles/1676/>
65. Hebert, R. and A. Link (1989). In search of the Meaning of Entrepreneurship. Small Business Economics. 1: 39-49.
66. Salgado-Banda, H. (2005). "Entrepreneurship and Economic Growth: An Empirical Analysis DEGIT Conference Paper". Dirección General de Investigación Económica. Banco de México.
67. Shane, S and S. Venkataraman. (2000). The Promise of Entrepreneurship as a Field of Research". Academy of Management Review. 25(1): 217-219.
68. Wennekers, S., &Thurik, R. (1999). Linking entrepreneurship and economic growth. Small business economics. 13(1). 27-56.
69. Деренько О.А. Міжнародний досвід державного регулювання та підтримки малого підприємництва. Бізнес Інформ. 2012. № 5. С. 95–97.